

INSTITUTUL DE ȘTIINȚE PENALE ȘI CRIMINOLOGIE APLICATĂ
CATEDRA PSIHOLOGIE ȘI ȘTIINȚE SOCIO-UMANISTE

APROBAT

la ședința Catedrei

_____ 2013

**Șef catedră,
V. Guțuleac, dr., prof. univ.**

Note de curs
la disciplina
BAZELE CALIFICĂRII JURIDICE A
COMPORTAMENTULUI ILICIT

Autor:

Elena Comarnițaia, dr.

CHIȘINĂU – 2013

TEMA 1.

INTRODUCERE ÎN CURSUL BAZELE CALIFICĂRII JURIDICE

1. Noțiunea și necesitatea calificării juridice

2. Aspecte generale privind calificarea infracțiunii

1. Noțiunea și necesitatea calificării juridice

Calificarea este o activitate în cadrul raționamentului juridic, când se folosesc diverse metode. Calificarea poate fi comparată cu concluziile chimistului ce a analizat o substanța necunoscută și a identificat-o.

Calificarea pentru jurist este ceea ce-i diagnosticul pentru medic, care stabilește boala după simptomele sale.

Calificarea este primul instrument de găsim a regulii de drept. Legea stabilește relația dintre fapte-condiții și fapte-consecințe, formal legea este evocarea unor concepte. Calificarea este ceea ce logicianul numește raționament, judecată, ce este sinteza a 2 termeni: subiect și predicat, de ex., acesta este un mobil. La noi se folosește termenul „încadrare”, „reîncadrare”, dar el desemnează doar rezultatul procesului de calificare – faptele sunt puse în cadrul legii.

Pentru a fi realizată corect calificarea se presupune cunoașterea elementelor abstracte ale conceptelor, implică definirea lor și dezvoltarea. În al doilea rând, trebuie să găsească în faptele stabilite elementele abstracte. În fine, să se treacă în revistă toate conceptele implicate ce-i releva celui ce le posedă elementele identice celor prezente în fapte.

Calificarea juridică constă în a acoperi datele concrete de calitate ce determină regimul sau și consecințele juridice atașându-le la concepte abstracte ale căror semnificative acele date le au, deci, o tehnică generală de realizare a dreptului. Calificarea poate fi numită și operațiune intelectuală de analiză juridică a unei situații de fapt sau de drept pentru a-i descoperi regimul. Pornind de la trăsături ce caracterizează situația concretă, calificarea permite de a identifica cu ajutorul conceptelor și categoriilor cunoscute elementele necesare pentru a-i aplica regulile de drept corespondente.

A califica înseamnă și a traduce faptele în limbaj juridic, a pune o etichetă.

Termenul „calificarea” este de origine latină: „qua-lis” - calitatea și „facere” - a face, semnificând o apreciere calitativă a unui fenomen, proces, cunoașterea unor trăsături esențiale prin corelația lor cu alte fenomene, importanța socială a căror deja este cunoscută.

Prin calificarea infracțiunii se înțelege determinarea și constatarea juridică a concordanței exacte între semnele faptei săvârșite și semnele componenței de infracțiune prevăzute de norma juridico-penală.

Calificarea infracțiunii este un proces logico-juridic, realizat la toate stadiile urmăririi penale și a examinării cauzei de către instanța de judecată. Importanța social - politică și juridică a calificării infracțiunii constă în aceea, că în rezultatul acestei activități se determină faptul existenței într-o faptă prejudiciabilă concretă a semnelor unei componențe de infracțiune prevăzute de legea penală.

Procesul calificării parcurge careva etape:

1) determinarea circumstanțelor de fapt care reprezintă drept semne ale unei anumite componențe de infracțiune;

2) determinarea normei juridico-penale care era în acțiune la momentul săvârșirii faptei prejudiciabile;

3) aplicarea articolului cuvenit, al alineatului sau literei acestuia sau a totalității de articole în cazul săvârșirii unui șir de infracțiuni; 4) suprapunerea circumstanțelor determinate pe un caz concret și norma juridico-penală aleasă, în scopul stabilirii corelației între ele.

Realizarea suprapunerii date reprezintă cea mai responsabilă etapă a calificării, care se realizează după o metodică determinată, aprobată de teoria și practica dreptului penal precum și a dreptului procesual penal. Această suprapunere presupune depistarea într-o faptă prejudiciabilă a tuturor semne (atât principale cât și secundare) ale unei componente de infracțiune concrete.

Rezultatele procesului de calificare a unui caz concret sunt reflectate în principalele documente procesuale, și în primul rând, în rechizitoriul și sentința de condamnare. În aceste documente rezultatul calificării unei infracțiuni este fixat prin indicarea tuturor articolelor din Codul Penal în conformitate cu care, persoana vinovată de comiterea infracțiunii este atrasă la răspunderea penală.

Calificarea corectă a infracțiunii atrage după sine anumite urmări de natură juridico-penală și procesual-penală stabilite de lege. Concluziile calificării despre prezența într-o faptă a semnelor unei infracțiuni concrete, se prezintă în calitate de temei juridic al atragerii persoanei la răspunderea penală, aplicării măsurilor de constrângere, înaintării învinuirii și stabilirii pedepsei penale.

Nu în ultimul rând calificarea corectă a infracțiunii contribuie la efectuarea unei statistici criminologice obiective și exacte, ceea ce are o mare valoare pentru elaborarea măsurilor preventive și de profilaxie a infracțiunilor.

În concluzie, putem afirma, că importanța instituției componente de infracțiune în realizare a răspunderii penale este indiscutabilă. Însă aceasta nu este unica sa funcție, cu toate că e una de bază, decisivă. Componenta de infracțiune este chemată să soluționeze și alte funcții, de o mare însemnătate.

2. Aspecte generale privind calificarea infracțiunii

Veriga centrală în aplicarea normelor juridice este instituția calificării infracțiunii. Această noțiune este pe larg utilizată în activitatea organelor de drept, dar puțin studiată și comentată în literatura de specialitate.

Calificarea infracțiunii ne răspunde la întrebarea s-a săvârșit sau nu infracțiunea. Reieșind din aceasta, devine evidentă importanța pe care o are această noțiune în știința dreptului penal. Pe cât de corect va fi calificată fapta prejudiciabilă săvârșită depinde desfășurarea cauzei penale și echitatea pedepsei. În cazul unei calificări incorecte se încalcă principiul legalității, echității și vinovăției, de aceea e foarte important de a înțelege esența calificării infracțiunii pentru a nu face erori în aplicarea normelor juridice.

În domeniul dreptului, a califica o faptă înseamnă a-i da o apreciere juridică, a alege norma juridică corespunzătoare, care conține elementele acesteia. Calificarea infracțiunii este o parte componentă a calificării juridice ce diferă de alte tipuri de calificări (calificarea delictului civil, contravenției administrative) prin aplicarea normelor de drept penal.

Codul penal al Republicii Moldova conține un capitol întreg ce abordează problema calificării infracțiunii, definită în articolul 113 ca „*determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componente de infracțiunii prevăzute de norma penală*”.

În dreptul penal, calificarea infracțiunii constituie o etapă și condiție absolut necesară pentru aplicarea normelor juridico-penală, adică a da faptei prejudiciabile apreciere juridică adecvată, invocând norma juridico-penală din codul penal. Aici se are în vedere atât dispozițiile părții speciale, cât și a celei generale. Cu toate acestea, în literatura de specialitate se întâlnesc și constatări ce derogă de la regulile generale și neglijează legătura indisolubilă între partea specială și generală a dreptului penal. Unii autori susțin că calificarea infracțiunii este aplicarea normei speciale în rezultatul stabilirii corespunderii semnelor unei fapte prejudiciabile și elementele unei infracțiuni concrete prevăzută de un articol din partea specială a codului penal.

Autorii ruși V. N. Kudreavțev și Kurinov consideră calificarea infracțiunii ca determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componente de infracțiune prevăzute de norma juridică penală (В. Н. Кудрявцев,

Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд., Москва, 2001 г., p. 4.). Aici se are în vedere calificarea oficială, dar calificarea poate fi neoficială (efectuată de doctrinari, studenți), de aceea consacrarea juridică nu este component obligatoriu. Astfel, A. A. Ghertenzon consideră că calificarea infracțiunii este stabilirea corespunderii între fapta concretă și semnele unei componente de infracțiune stabilite de legislația penală. La această definiție nu aderă Gorelic U. U., Naumov A. V. și Novicenco A. S., care susțin că în cazul calificării infracțiunii se stabilește identitatea între semnele faptei săvârșite și semnele componente de infracțiune, dar nu corespunderea acestora, motivând aceasta prin faptul că în cazul calificării se face suprapunerea semnelor faptei prejudiciabile pe semnele formulate în norma penală, dar nu compararea acestor semne, ce duce la corespunderea acestuia. Dacă în procesul suprapunerii toate semnele vor coincide, atunci va fi o identitate ceea ce este necesar pentru calificarea infracțiunii. Consider că o astfel de neînțelegere nu este atât de esențială și ea a parvenit numai din cauza dezacordului în ceea ce privește cum se efectuează calificarea infracțiunii.

Metodele prin care se efectuează calificarea faptei prejudiciabile nu influențează conținutul și esența calificării infracțiunii; fie vom suprapune asemenea fapte și semnele componente de infracțiune fie le vom compara pe acestea, în ambele cazuri trebuie să stabilim dacă se conțin în situația concretă semnele componente de infracțiune indicate în lege sau să „*introducem fapta în tiparul legii*”.

Pentru a obține acest rezultat, calificarea trebuie să fie întemeiată, adică să se bazeze pe fapte stabilite în lege exact, adică să aibă trimitere nu la un articol anumit, ci la aliniatul în care această infracțiune este descrisă în detalii și să aibă trimitere la toate normele juridice în care sunt stipulate infracțiunile săvârșite.

În literatura de specialitate, calificarea infracțiunii mai este denumită și încadrarea juridică a faptei. În opinia lui Gh. Nistoreanu și V. Lazăr, aceste două noțiuni au conținuturi distincte, iar operațiunile ca atare, la care ele se referă, sunt de competența unor organe ce aparțin unor puteri distincte de stat. Astfel, încadrarea juridică a faptei este o operațiune ce se realizează în procesul aplicării legii penale și este menită să identifice cadrul ilegal de incriminare, precum și concordanța faptei concrete cu modelul legii, corespunzător, această operațiune este atribuită organelor judiciare, în timp ce calificarea juridică este o operațiune care se realizează cu prilejul elaborării normelor penale speciale, atunci când legiuitorul, definind trăsăturile faptei care constituie infracțiune, stabilește apartenența acesteia sferei ilicitului penal, deosebind-o de faptele ce atrag o răspundere juridică de altă natură sau nu atrage nici o răspundere juridică și aceasta operațiune este de atribuția legiuitorului.

Calificarea infracțiunilor reprezintă numai o etapă în procesul de aplicare a normelor juridice. Aplicarea normelor juridice ca o formă de realizare a dreptului include atât procesul calificării infracțiunilor, cât și stabilirea pedepselor penale și executarea lor.

Pentru o calificare corectă este necesar de a stabili unele reguli ce vor ușura și vor optimiza procesul de calificare a infracțiunii. Aceste reguli de calificare sunt niște principii de aplicare a normelor juridice ce sunt stipulate în legea penală, Hotărârile Plenumului Curții Supreme de Justiție și, desigur, elaborate de practica judiciară și doctrina dreptului. Este logic și oportun de a delimita regulile existente după criteriile calitative și cantitative. Primele se caracterizează prin aplicarea acestora la mai multe sau mai puține infracțiuni și se folosesc la stabilirea ordinii de drept. Celelalte constau în alăturarea la unul sau alt compartiment din dreptul penal și se aplică în scopuri științifice sau didactice.

TEMA 2.

NOȚIUNEA ȘI IMPORTANȚA CALIFICĂRII COMPORTAMENTULUI ILICIT

1. *Noțiunea de calificare a comportamentului ilicit*
2. *Locul calificării în procesul aplicării normelor juridice*
3. *Bazele metodologice ale calificării comportamentului ilicit*
4. *Importanța calificării corecte a comportamentului ilicit*
5. *Modul de calificare a comportamentului ilicit*
6. *Teoria calificării infracțiunilor în sistemul doctrinei penale*

1. Noțiunea de calificare a comportamentului ilicit

Calificarea infracțiunilor și a contravențiilor este una dintre cele mai importante noțiuni din ramura aplicării normelor juridice penale și contravenționale proprii activității organelor de drept.

A *califica* înseamnă a atribui unei ființe sau unui lucru o anumită calitate, adică a atribui unele fenomene, evenimente, fapte, după semnele sau particularitățile lor calitative, la o categorie, specie sau gen. În domeniul jurisprudenței a califica o faptă drept contravenție, o abatere disciplinară sau civilă etc. sau infracțiune înseamnă a alege acea normă juridică, care prevede anume fapta dată pentru a o racorda la regula generală corespunzătoare.

De menționat că uneori atât teoreticienii, cât și unii practicieni în loc de termenul *calificare* utilizează termenul *încadrare* a faptei prejudiciabile comise, acestea fiind interpretate drept sinonime.

A *încadra* înseamnă a cuprinde într-un text de lege o faptă, un delincvent, convingându-ne că ambele noțiuni sunt corecte. Noțiunea de *calificare a infracțiunii* este consacrată în Codul penal al RM (cap. XII, art. 113). Din această normă reiese că la calificarea comportamentului ilicit distingem *două trăsături principale*:

1) calificarea ca **proces logic**, ca activitate a persoanelor ce efectuează urmărirea penală și cercetarea contravențională și a judecătorilor cu scopul de a stabili la toate etapele procedurii penale/contravenționale, corespunderea exactă a semnelor unei fapte prejudiciabile concrete comise cu semnele componenței comportamentului ilicit prevăzut de legea corespunzătoare;

2) calificarea ca **apreciere juridică** a faptei prejudiciabile sau ca rezultat al procesului de identificare ce se exprimă prin recunoașterea oficială și fixarea în documentele juridice corespunzătoare a coincidenței semnelor faptei descoperite cu normele juridice corespunzătoare.

Ecaminând calificarea comportamentului ilicit și ca proces și ca rezultat, trebuie avută în vedere interconexiunea acestora. Procesul alegerii normei juridice respective se consumă odată cu stabilirea corespunderii fixate în actele juridice ale organului competent sau instanței de judecată.

Procesul calificării comportamentului ilicit reprezintă o activitate îndelungată, determinată de legislația procesuală în vigoare.

O importanță deosebită prezintă la calificarea comportamentului ilicit trecerea tuturor etapelor și procedurilor prevăzute de Codul de procedură penală și Codul contravențional al RM. Vorbind despre calificarea comportamentului ilicit la diferitele etape ale procedurii respective, trebuie avut în vedere că posibilitățile reale pentru asigurarea unei calificări juste și depline a comportamentului ilicit la etapa inițială a urmăririi sunt foarte limitate. De regulă, la etapa pornirii urmăririi penale/contravenționale calificarea comportamentului ilicit poartă un caracter preliminar, orientativ, aproximativ, care se precizează și chiar se modifică pe măsura acumulării datelor faptice pe parcursul desfășurării celorlalte etape ale procedurii penale/contravenționale, devenind definitivă după intrarea în vigoare a sentinței de condamnare, dacă nu a urmat recursul

ordinar, cel în anulare sau revizuirea procesului penal/contravențional, în baza cărora calificarea definitivă a comportamentului ilicit poate suferi unele modificări sau completări.

A doua trăsătură a calificării comportamentului ilicit constă în **aprecierea juridică** a faptei prejudiciabile ca **rezultat** al procesului de identificare ce se fixează în documentele procesuale menționate. În acest sens, calificarea reprezintă o evaluare juridică a infracțiunii comise de făptuitor, anume aceasta și prevede legislația respectivă în vigoare.

O condiție necesară pentru aprecierea juridică a faptei prejudiciabile este **alegația** (*invocarea sau trimiterea*) la norma corespunzătoare care cuprinde fapta comisă.

Calificarea infracțiunii mai are și alte aspecte. Cele mai importante dintre ele sunt **aspectul psihologic** și **aspectul logic**.

Din punctul de vedere al **psihologiei** calificarea infracțiunii reprezintă un proces de gândire, legat de rezolvarea unei probleme concrete. Soluționarea oricărei probleme presupune stabilirea relațiilor de reciprocitate dintre condițiile inițiale și concluzia finală (alegerea normei juridice penale care cuprinde semnele faptei prejudiciabile săvârșite).

Calificarea infracțiunii sub aspect **logic** o operație anumită înfăptuită în conformitate cu normele logice. În acest context trebuie să menționăm aprecierea autorului polonez I. Andreev precum că **calificarea juridică** reprezintă o totalitate de procedee de cugetare, subordonate legilor logice de gândire. Calificarea infracțiunii constituie o procedură particulară a stabilirii răspunderii penale. Pentru calificarea juridică este obligatorie alegația la o normă juridică a unui act normativ.

Specificul aplicării normelor juridice constă în faptul că în fiecare caz concret trebuie să descoperim semnele cele mai importante, esențiale și tipice, care formează esența acestui fenomen, și să le comparăm cu semnele indicate în actul normativ, pentru adoptarea deciziei despre faptul că legiuitorul a avut în vedere anume acest caz, elaborând și adoptând acest act normativ. La procesul calificării juridice, la evaluarea conduitei persoanei în calitate de faptă infracțională/contravențională sau neinfracțională trebuie să ținem cont de cauzele care înlătură caracterul penal/contravențional al faptei. La calificarea infracțiunii trebuie să avem în vedere **temeiurile liberării de răspundere penală** stipulate în art. 53 Cod penal al RM.

Răspunderii penale/contravenționale este supusă numai persoana care a comis o faptă prejudiciabilă, prevăzută expres de un articol din partea specială a Codului penal sau Codului contravențional.

Pentru calificarea justă a infracțiunii trebuie respectate următoarele **condiții**:

1) stabilirea grupului de relații sociale de aceeași natură, asupra cărora a fost îndreptată infracțiunea, adică să stabilim obiectul generic și nemijlocit al atentării;

2) precizarea semnelor faptei comise dacă corespund în întregime semnelor descrise în articolul invocat în Partea specială. Coincidența deplină presupune identitatea acțiunii sau inacțiunii comise cu cea descrisă în legea penală;

3) să se stabilească coincidența exactă a tuturor semnelor faptei prejudiciabile, fără nici o excepție;

4) să se stabilească dacă a fost comisă o faptă consumată sau o activitate infracțională neconsumată;

5) precizarea dacă fapta prejudiciabilă este comisă de o singură persoană sau de o pluralitate de infractori;

6) dacă la comiterea faptei infracționale există cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, deoarece prezența lor exclude calificarea juridico-penală a faptelor comise;

7) dacă acțiunea sau sistemul de acțiuni comise alcătuiesc o infracțiune unică sau o pluralitate de infracțiuni;

8) soluționarea problemei privind concurența normelor juridico-penale;

9) existența circumstanțelor ce exclude urmărirea penală;

10) stabilirea temeiurilor licherării de răspundere penală.

Respectarea rigidă a tuturor regulilor generale și speciale de calificare a comportamentului ilicit analizate, precum și a condițiilor specifice modalităților de calificare, ne va permite să efectuăm o calificare justă a tuturor faptelor prejudiciabile comise.

2. Locul calificării în procesul aplicării normelor juridice

Pentru dezvăluirea deplină a definiției calificării comportamentului ilicit este necesară determinarea locului calificării infracțiunii în procesul aplicării normelor juridice, aceasta fiind doar o formă de realizare a dreptului.

Prin **realizarea dreptului** se înțelege procesul transpunerii în viață a conținutului normelor juridice, în cadrul căruia cetățenii ca subiecte de drept respectă și execută dispozițiile normative, iar organele de stat aplică dreptul în temeiul competenței lor.

Realizarea dreptului se efectuează prin **două forme**:

a) *respectarea și executarea benevolă a dispozițiilor legale de către cetățeni;*

b) *aplicarea forțată a normelor juridice de către organele de stat și de alte organisme sociale.*

Normele juridice penale și contravenționale, ca norme de interdicție, se realizează prin *respectarea benevolă de către cetățeni a interdicțiilor pe care le conțin acestea*. Realizarea acestei forme este mai simplă și se poate desfășura fără încheierea unui act scris, îndeplinirea unor condiții de formă sau speciale de către organismele vizate. Traducerea în viață a dispozițiilor legale pe această cale se consumă fără aplicarea sancțiunilor corespunzătoare.

Aplicarea dreptului constă în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale în vederea transpunerii în practică a dispozițiilor și sancțiunilor normelor de drept. Aplicarea normei juridice, privită ca proces complex, se desfășoară cu respectarea unor cerințe, legate atât de necesitatea stabilirii corecte a împrejurărilor de fapt, adică a acțiunilor sau inacțiunilor ilicite de încălcare a cerințelor legii, cât și de necesitatea aplicării corecte a dispozițiilor și sancțiunilor normei juridice.

În literatura juridică există opinia unanimă precum că aplicarea dreptului cunoaște diferite faze, părerile sunt diferite. În această ordine de idei, credem că în cazul comiterii unei infracțiuni aplicarea normei juridice penale are următoarele faze:

1. Stabilirea, verificarea și clarificarea circumstanțelor factice ale cauzei penale;
2. Alegerea și interpretarea normei penale;
3. Elaborarea și adoptarea actului de aplicare a normei juridice penale;
4. Activitatea organelor penitenciare în vederea executării pedepsei penale.

Nu trebuie confundate fazele aplicării normelor juridice, precum nici cele ale calificării comportamentului ilicit cu etapele procedurii penale/contravenționale. În practica organelor de drept fazele aplicării normelor juridice reprezintă un proces îndelungat, pe parcursul căruia trebuie să apelăm când la una, când la alta.

3. Bazele metodologice ale calificării comportamentului ilicit

Calificarea comportamentului ilicit se bazează pe principiile formulate în lege, elaborate de doctrina respectivă, care, la rândul lor, se întemeiază pe metodologia filozofiei, în special pe așa categorii ca: *singularul și generalul, concretul și abstractul, adevărul obiectiv*.

Singularul și generalul reprezintă categorii care reflectă realitatea obiectivă.

Singularul prezintă obiectul, fenomenul sau procesul cu toate însușirile ce îi sunt proprii, deosebindu-l de celelalte lucruri, fenomene sau procese din aceeași clasă. Cu fenomene singulare – fapte concrete în domeniul dreptului – ne confruntăm permanent.

Fenomenul singularului are o mulțime de însușiri. Fiecare faptă concretă poate fi caracterizată printr-o totalitate de semne ce se referă atât la persoana care a comis-o, cât și la fapta săvârșită (metoda, locul, timpul, împrejurările comiterii acțiunii, consecințele etc.). În procesul urmăririi penale și soluționării cauzei penale pe noi ne interesează doar acele semne care au

importanță juridico-penală , criminologică, procesuală sau altă importanță juridică. Referitor la fapta concretă, putem evidenția cel puțin **cinci tipuri de semne de importanță** diferită:

- semnele faptei date care atât teoretic, cât și practic sunt incalculabile;
- de importanță juridică;
- de importanță criminologică;
- de importanță procesuală;
- importante pentru calificarea comportamentului ilicit.

Generalul reflectă proprietăți comune, repetabile pentru toate obiectele, fenomenele, procesele din aceeași clasă sau pentru un grup întreg de obiecte, fenomene, procese omogene, evidențiind astfel esențialul și caracteristicile lor. Îmbinarea singularului cu generalul în procesul cunoașterii face posibilă pătrunderea în esența obiectelor, fenomenelor, proceselor, și generalizarea lor justă. Generalul nu există de sine stătător sau independent, dar real și anume în fenomene, fapte singulare concrete. Fiecare general este o parte sau esența singularului.

Concretul desemnează latura palpabilă, vizibilă a fenomenelor sau ansamblul desfășurării lor în timp și în spațiu. În dreptul penal sau contravențional astfel de fenomen se consideră fapta concretă (infracțiunea/contravenția).

Abstracția constă în înlăturarea mintală a însușirilor sau legăturilor secundare ale obiectului sau fenomenului în studiu și în evidențierea proprietăților și a relațiilor lui esențiale. Abstracția redă esența lucrurilor prin noțiuni generale, ajutând la pătrunderea în „adîncul” lor și la însușirea legilor generale ale dezvoltării. Fără abstracție științifică sunt de neconceput gîndirea logică, cunoașterea legilor de dezvoltare a naturii și societății.

Adevărul obiectiv reprezintă conținutul real al reprezentărilor omului, care corespunde realității, lumii obiective independent de subiectul cunoscător. Adevărul obiectiv un postulat de bază al filosofiei, care oglindește cunoștințele, al căror conținut nu depinde nici de om, nici de omenire și apare în procesul cunoașterii sub formă de adevăr relativ sau adevăr absolut.

Adevărul absolut reflectă complet realitatea obiectivă, este confirmat de practică și nu poate fi negat. **Adevărul relativ** cuprinde cunoștințe apoximativ exacte, limitate ale realității, care în procesul cunoașterii se completează, se precizează și se corectează mereu. Adevărul absolut se formează prin acumularea adevărului relativ. Fiecare adevăr relativ conține un mic adevăr absolut și constituie o treaptă a cunoașterii lui.

Adevărul obiectiv în procesul calificării faptei concrete se formează din trei elemente: 1) informațiile (imaginațiile) despre circumstanțele faptei comise; 2) informațiile despre conținutul normei juridice penale; 3) informațiile despre raportul dintre circumstanțele faptei comise și semnele prevăzute de norma juridică. Dacă raportul dintre faptă și normă este conceput corect, putem conchide că la calificarea faptei comise s-a stabilit adevărul obiectiv.

4. Importanța calificării corecte a comportamentului ilicit

Conform art. 21 din Constituția RM și art. 8 CPP al RM, nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvîrșirea unei infracțiuni/contravenții și supus unei pedepse respective decît în baza unui act judecătoresc oficial și în conformitate cu legea. Astfel, persoana acuzată de comiterea unei fapte concrete este prezumată nevinovată atîta timp cît vinovăția să nu este dovedită. Faptul comiterii unei infracțiuni/contravenții este posibil numai printr-o calificare corectă a acesteia.

Calificarea corectă a faptei ilicite (comportamentului ilicit) înseamnă a stabili că fapta prejudiciabilă examinată conține toate semnele prevăzute de legislator, de un anumit articol, alineat ori punct al unui articol sau de un cumul de articole în care se încadrează fapta comisă. Ea constituie unica variantă posibilă de apreciere juridică penală/contravențională a faptei prejudiciabile, reprezintă aplicarea deplină, completă a legii respective ce o cuprinde.

Calificarea corectă a comportamentului ilicit (faptei ilicite):

- asigură realizarea principiilor dreptului penal/contravențional și mai întîi de toate a principiului legalității;
- constituie garanția respectării drepturilor persoanei care a comis o faptă ilicită;

- *dă naștere unor anumite raporturi juridice penale/contravenționale*, în temeiul cărora statul obține dreptul de a-l trage pe vinovat la răspunderea corespunzătoare de a aplica cu strictețe forma de procedură prevăzută de lege;

- *constituie temeiul statisticii judiciare obiective și precise*. Ea permite aprecierea corectă a stării, structurii și dinamicii infraționalității/contravenționalității. Calificarea eronată denaturează situația reală a infraționalității/contravenționalității și influențează elaborarea măsurilor preventive și de combatere a faptelor ilegale;

- *are o importanță pentru aplicarea unui șir de acțiuni procesuale penale/contravenționale*: jurisdicția dosarului penal/contravențional; măsurile procesuale de constrângere; măsurile preventive etc.;

- de calificarea corectă a faptei ilegale depinde *momentul apariției antecedentelor penale/contravenționale și termenul stingerii lor*.

5. Modul de calificare a comportamentului ilicit

Doctrina cunoaște două temeuri de clasificare a modalităților de calificare a faptelor ilegale: 1) după subiectul calificării;

2) după obiectul calificării.

În funcție de **subiectul** care efectuează calificarea, deosebim *două modalități de calificare* a faptelor ilegale concrete: a) *oficială* (legală) și b) *doctrinală* (neoficială).

Calificarea *oficială* reprezintă evaluarea juridico-penală/contravențională a infracțiunii/contravenției efectuate asupra fiecărui dosar aparte de reprezentanții autorităților anume împuterniciți.

Calificarea *doctrinală* este aprecierea juridică corespunzătoare a faptei prejudiciabile efectuate de diferite persoane din doctrină și teoreticieni.

În funcție de **obiect**, teoria dreptului penal evidențiază calificările:

- activități infracționale neconsumate;
- participației penale;
- unei pluralități de infracțiuni;
- concurenței normelor penale;
- implicării la infracțiune;
- unui grup de infracțiuni;
- unui subgrup de infracțiuni;
- infracțiunii unice concrete.

Ținând cont de faptul că la calificarea infracțiunilor se efectuează confruntarea circumstanțelor faptei reale comise cu circumstanțele tipice cuprinse în norma juridică penală, despre calificarea modalităților de calificare după obiect va fi vorba numai în cazul în care se va analiza metodele și procedeele de stabilire a acestor circumstanțe.

6. Teoria calificării infracțiunilor în sistemul doctrinei penale

Pentru ca doctrina juridică să contribuie cu succes la rezolvarea chestiunilor ce stau în fața organelor justiției, să acorde un ajutor real în lupta cu infraționalitatea, e necesară cercetarea atît a problemelor cu caracter individual, cît și ale celor generale ale dreptului și ramurilor sale, deoarece anume în baza ultimelor pot fi soluționate corect problemele concrete ale practicii judiciare. Elaborările multilaterale ale principiilor generale ale dreptului asigură uniformitatea și stabilirea aplicării legilor, invariabilitatea practicii judiciare. De problemele generale ale dreptului penal ținea și cea a calificării infracțiunilor.

Absența unui număr suficient de investigații generalizate în problemele calificării infracțiunilor, se răsfrînge negativ asupra practicii judiciare, cauzează anumite divergențe la calificarea infracțiunilor asemănătoare după construcția lor juridică, iar uneori chiar și la

aplicarea incorectă a legii penale. Această lacună este caracterizată și pentru unele hotărîri ale Plenului Curții Supreme de Justiție.

Unii practicieni susțin că nu există și nu pot exista reguli generale de aplicare a legii penale, fiindcă pentru orice faptă individuală, în fiecare caz concret legea trebuie aplicată altfel. Poate prin aceasta și se explică absența literaturii juridice penale despre bazele științifice ale calificării infracțiunilor.

TEMA 3.

BAZA JURIDICĂ A CALIFICĂRII COMPORTAMENTULUI ILICIT

1. *Noțiuni generale*
2. *Legea penală – baza juridică a calificării infracțiunii:*
 - 2.1. *Importanța legii penale pentru calificarea infracțiunilor;*
 - 2.2. *Structura normelor juridico-penale și calificarea infracțiunilor;*
 - 2.3. *Interpretarea legii penale în procesul calificării infracțiunilor*
3. *Legea contravențională – baza juridică a calificării contravențiilor.*
4. *Temeiul real al răspunderii penale/contravenționale:*
 - 4.1. *Noțiunea și trăsăturile esențiale ale infracțiunii/contravenției*
5. *Temeiul juridic al răspunderii penale/contravenționale:*
 - 5.1. *Componența de infracțiune/contravenție ca temei juridic al răspunderii penale/contravenționale;*
 - 5.2. *Semnele componenței infracțiunii;*
 - 5.3. *Construcția componenței comportamentului ilicit;*
 - 5.4. *Conținutul componenței comportamentului ilicit.*

1. Noțiuni generale

Din textul alin. (2) art. 52 CP rezultă că baza juridică a calificării infracțiunilor o constituie legea penală, fiindcă în procesul calificării se efectuează compararea și determinarea identității nu cu o oarecare definiție științifică a infracțiunii sau cu o definiție formată în practica judiciară, ci numai cu construcția legislativă (modelul) a categoriei de infracțiuni (cu componența de infracțiune), prevăzută numai de legea penală. Anume legea penală fixează principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, stabilește faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor (alin. (2) art. 1 CP).

Baza juridică a calificării infracțiunilor o constituie:

1. Dispozițiile Codului penal al Republicii Moldova;
2. Prevederile Constituției Republicii Moldova.
3. Prevederile actelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Însă, reieșind din legislația contravențională, contravenția este fapta care este clar stipulată în art. 10 din Codul contravențional, iar calificarea juridică a contravenției concrete este una dintre cele mai importante acțiuni de aplicare a normelor juridice materiale, utilizate pe larg în activitatea practică a organelor de drept. Calificarea contravențiilor constituie o condiție absolut necesară pentru aplicarea normelor juridico-contravenționale.

Baza juridică a calificării contravențiilor o constituie Codul contravențional al RM.

2. Legea penală – baza juridică a calificării infracțiunii

2.1. Importanța legii penale pentru calificarea infracțiunilor

Legea penală, potrivit art. (1) CP, constituie actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, stabilește faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor.

Importanța legii penale pentru calificarea infracțiunilor decurge din principiile și caracterele ei. Din conținutul legii penale rezultă un șir de principii și caractere ale ei:

- *legea penală este un act normativ executoriu, adoptat numai de către Parlamentul Republicii Moldova.* Având menirea de a ordona, interzice, a pedepsi, legea penală împreună cu raporturile juridice generate de săvârșirea infracțiunilor alcătuiesc o parte importantă a ordinii de drept, o parte componentă a ordinii sociale. Fiind destinate să stabilească în societate o anumită ordine de drept, normele de drept trebuie să poarte un caracter obligatoriu;

- doar legea penală *prevede temeiurile răspunderii penale*. Potrivit art. 51 CP, temeiul real (de facto) al răspunderii penale îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită, iar componența de infracțiune, stipulată în legea penală, reprezintă temeiul juridic (de jure) al răspunderii penale. Anume în procesul calificării infracțiunii trebuie să stabilim dacă în componența de infracțiune, descrisă de legea penală, se încadrează cel e4 semne ale infracțiunii (gravitatea prejudiciabilă, ilegalitatea, săvârșirea cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală);

- importanța legii penale pentru calificarea infracțiunilor decurge din faptul că ea conține *lista exclusivă a faptelor infracționale*.

- pentru calificarea infracțiunilor o mare importanță are *caracterul general și impersonal al legii penale*. În acest proces conduita generală, tipică, prevăzută de legea penală, se va aplica în condițiile prescrise unor cazuri nelimitate atîta timp cît legea penală este în vigoare. Caracterul impersonal al legii penale decurge din faptul că aceasta nu se referă numai la o anumită persoană, ci la fiecare individ care se află în situația descrisă de ea;

- *legea penală constituie singurul izvor al dreptului penal*. Nu pot fi considerate izvor de drept penal unele reglementări penale din alte acte normative;

- la calificarea infracțiunilor organele competente trebuie să aplice numai acea *apreciere moral-politică, socială și juridică, pe care legislatorul anticipat a dat-o tuturor faptelor prejudiciabile similare în dispozițiile normelor penale*. Deci, pentru calificarea infracțiunilor o mare importanță are dezvăluirea multilaterală și profundă a conținutului legii penale și elucidarea veridicității acestui conținut.

2.2. Structura normelor juridico-penale și calificarea infracțiunilor

Procesul calificării infracțiunilor se finalizează prin concluzia privind norma juridico-penală cuprinsă în fapta prejudiciabilă examinată. Deci, acest proces presupune invocarea unei sau mai multor norme concrete ale legii penale.

Dreptul penal este format dintr-un ansamblu de norme constituite într-un sistem unitar – Codul penal al RM în vigoare, care se împarte în două părți: Partea generală și Partea specială.

Atît Partea generală, cît și Partea specială ale CP se împart în articole, fiecare conținînd o cerință anumită față de o chestiune concretă. Multe articole din ambele părți se împart în alineate, litere, care au importanță de sine stătătoare. Celula de bază a dreptului penal o constituie *norma juridico-penală* ca regulă de conduită, instituită de puterea publică, a cărei respectare este asigurată, la nevoie, prin forța coercitivă a statului.

Structura normei juridice penale *are două aspecte – intern și extern*. Primul aspect vizează structura logico-juridică a normei, cel de-al doilea – construcția externă, tehnico-juridică, adică modul ei de expunere în articole din Codul penal. *Structura logico-juridică* a normei penale e constituită din trei elemente: *ipoteza, dispoziția și sancțiunea*.

Cele mai substanțiale și tipice semne ale faptei prejudiciabile se află în *dispoziția normei penale*. După natura și importanța sa dispoziția este elementul esențial (nucleul) al normei penale, deoarece prevede conduita ce trebuie urmată, iar absența ei va lipsi de conținut norma penală. Anume în dispoziție sunt indicate semnele specifice ale faptei prejudiciabile, caracteristice doar infracțiunilor categoriei date.

Legea penală cunoaște **5 tipuri de dispoziție**:

- *simplă*;
- *descriptivă*;
- *de blanchetă*;
- *de trimitere*;
- *combinată*.

Dispoziția simplă doar numește acțiunea infracțională cu un termen sau în expresii unanim acceptate și înțelese, fără a dezvălui semnele ei.

Dispoziția descriptivă conține enumerarea generalizată a semnelor principale ale unei categorii aparte de infracțiuni. Majoritatea absolută a dispozițiilor normei penale sunt anume descriptive, ceea ce contribuie la aplicarea corectă a legii penale.

Dispoziția de blanchetă ne trimite la acte normative din alte ramuri de drept pe care nu le conține legea penală: hotărâri și dispoziții ale guvernului, reguli, instrucțiuni, regulamente și ordine ale ministerelor și departamentelor, hotărâri ale organelor administrației publice locale, Codul de procedură penală etc. Calificarea infracțiunilor cu dispoziții de blanchetă se efectuează prin elucidarea semnelor care sunt direct indicate în actele normative din alte ramuri de drept la care se fac trimiterele.

Dispoziția de trimitere nu conține descrierea semnelor infracțiunii, dar face trimitere la alt articol al legii penale.

Dispoziția combinată conține elemente aparținând diferitelor tipuri de dispoziții enumerate. Calificarea infracțiunilor cu dispoziții combinate se efectuează prin aceleași metode și legități ca și în cazul dispozițiilor simple, decriptive, de blanchetă și de trimitere, în special atipurilor de dispoziții ce au fost combinate la descrierea compoentei de infracțiune concretă.

2.3. Interpretarea legii penale în procesul calificării infracțiunilor

Organul care aplică legea penală întotdeauna este obligat să dezvăluie sensul real al normei juridico-penale. Scopul interpretării legii penale este descoperirea voinței legislatorului exprimată în normele penale ce o formează, constatarea înțelesului dispozițiilor de drept penal pentru a putea stabili dacă și în ce limite norma penală își găsește aplicarea în cazul concret.

Interpretarea normelor de drept penal în procesul calificării infracțiunilor este o necesitate, fiindcă oricât de clar ar fi formulate, din cauză că ele se referă la fapte tipice, în timp ce trebuie aplicate la fapte concrete cu trăsături proprii, trebuie neapărat să se stabilească, de fiecare dată, dacă sunt aplicabile la calificarea infracțiunii concrete. Varietatea cazurilor infracționale concrete și multitudinea aspectelor particulare, care pun la îndoială aplicabilitatea normei penale, explică necesitatea, în toate cazurile, a interpretării cât mai adecvate a legii penale. Aceasta se explică și prin faptul că unele texte ale legii reclamă o redactare mai substanțială, fiindcă ele nu sunt destul de clare, conțin termeni cu sensuri multiple, ceea ce trezește anumite îndoieli privitor la conținutul dispozițiilor legale, creează dificultăți la utilizarea dispozițiilor de blanchetă și de trimitere.

Interpretarea legii penale este o operațiune logico-rațională care se efectuează cu ocazia și în vederea aplicării normelor juridico-penale și care are drept scop descoperirea voinței legislatorului, adică acea apreciere morală, politică, socială și juridică pe care el apriori a dat-o tuturor faptelor prejudiciabile similare în dispozițiile normelor penale.

O mare importanță are dezvăluirea multiaspectuală și profundă a conținutului legii penale, elucidarea veridicității acestui conținut, cunoașterea înțelesului termenilor juridici și al altor noțiuni, sintagme sau expresii, utilizate de legislator la formularea dispozițiilor normelor penale.

Astfel, se deosebesc următoarele *moduri de interpretare a legii penale*:

- 1) interpretarea după subiect, subiectul fiind cel ce interpretează legea;
- 2) interpretarea după metodă, adică cum are loc interpretarea;
- 3) interpretarea după volum, adică asupra căror fapte se extinde acțiunea legii penale.

După subiect, interpretarea poate fi:

- **oficială** – când este efectuată de organele sau de subiectele oficiale sesizate să aplice legea penală;
- **neoficială** – dacă este realizată de oameni de știință sau de orice altă persoană competentă.

Interpretarea oficială poate fi *autentică (legală)*, când se face de către organul care a emis norma interpretată, sau *judiciară (cauzală)*, dacă se efectuează de organele judiciare obligate să aplice legea penală.

Interpretarea neoficială se consideră interpretarea dată de instituțiile de cercetări științifice, de savanții juriști, de lucrătorii practicieni etc.

După metodă, interpretarea poate fi: *gramaticală, logică, sistematică și istorică*.

Interpretarea gramaticală constă în căutarea sensului normei de drept penal în textul prin care ea a fost exprimată.

Interpretarea logică constă în folosirea raționamentelor pentru a descoperi adevărata voință a legislatorului. La ea se apelează atunci când s-a reușit să se descopere sensul normei de drept cu ajutorul metodei gramaticale.

Interpretarea sistematică este o variantă a metodei logice și constă în stabilirea sensului unei norme de drept penal pornind de la corelația existentă dintre această normă și celelalte norme din aceeași lege sau alte acte normative din sistemul dreptului.

Interpretarea istorică constă în căutarea sensului normei de drept penal, studiind datele de ordin politic, economic și juridic ce caracterizează condițiile în care a fost adoptată norma interpretată.

După volum, interpretarea legii penale poate fi *extensivă și restrictivă*.

Interpretarea extensivă presupune că legiuitorul a vrut să spună mai mult decât rezultă din felul cum s-a exprimat, adică prin această interpretare, înțelesul normei să fie extins pentru a corespunde voinței reale a legiuitorului.

Interpretarea restrictivă presupune că legii I se atribuie un sens mai îngust.

3. Legea contravențională – baza juridică a calificării contravențiilor

3. 1. Noțiunea de legislație contravențională

Actele legislative ocupă un loc primordial în sistemul izvoarelor dreptului contravențional. În literatura de specialitate se utilizează două noțiuni: „*legea contravențională*” și „*legislația contravențională*”, însă în Codul contravențional actual se folosește sintagma „*legea contravențională*”.¹

Bazându-ne pe denumirea și conținutul normei juridice (art. 1 CC al RM), am putea concluziona că respectivul Cod este unicul izvor al dreptului contravențional, poziție care nu poate fi acceptată din punctul de vedere al științei dreptului contravențional.

În vederea aprecierii corecte a sistemului de izvoare ale dreptului contravențional, optăm pentru utilizarea în această ramură a științei juridice a termenului de „*legislație contravențională*”, care provine de la termenul „*lege*”, considerat în teoria generală a dreptului ca „*act juridico-normativ al organului legislativ ce are forță juridică supremă, aprobat într-o ordine specială și orientat spre reglementarea celor mai importante relații sociale*”.

În ceea ce privește dreptul contravențional sintagma „*legislație contravențională*”, ar putea fi utilizată în sens larg, avînd următoarea definiție: *legislația contravențională reprezintă sistemul de acte juridice adoptate sau emise de către diferiți subiecți ai dreptului contravențional, care contribuie la apariția, modificarea sau stingerea raporturilor juridice concrete în domeniul combaterii contravenționalității*.

În acest caz conținutul termenului „*legislația contravențională*” ar corespunde cu conținutul termenului „*sistem al izvoarelor dreptului contravențional*”.

Sistemul legislației contravenționale.

Pornind de la scopul reglementării juridice a procesului de administrare în domeniul combaterii contravenționalității, după părerea noastră, legislația contravențională din Republica Moldova ar putea fi împărțită în două categorii de norme juridice: 1) *norme juridice care stabilesc faptele ce constituie contravenții, răspunderea contravențională și modalitatea aplicării ei*; 2) *norme juridice ce alcătuiesc cadrul juridic al activității de prevenire și curmare a contravențiilor*.

În acest caz noțiunea „*legislație contravențională*” ar include: 1) Codul contravențional al Republicii Moldova, care reprezintă unicul act normativ ce stabilește răspunderea contravențională și procedura contravențională; 2) alte legi și acte normative sublegislative,

¹ Codul contravențional al RM, art. 1.

adoptate de organele abilitate, care formează cadrul juridic al activității de prevenire și curmare a contravențiilor.

3. 2. Structura Codului contravențional al Republicii Moldova

Codul contravențional este izvorul de bază al dreptului contravențional. Scopul lui constă în asigurarea respectării legislației contravenționale de către autoritățile publice, care trebuie să contribuie, în limitele competenței, la prevenirea, curmarea și constatarea faptelor contravenționale, la cercetarea cazului și sancționarea contravenientului, la înlăturarea condițiilor ce favorizează săvârșirea contravențiilor.

Legea contravențională nominalizată are drept sarcină ocrotirea personalității, a drepturilor și a intereselor legitime ale persoanelor fizice, a proprietății, a ordinii de stat și a ordinii publice, precum și prevenirea și curmarea contravențiilor, influența asupra cauzelor și condițiilor comiterii lor, contribuirea la educarea cetățenilor în spiritul respectării întocmai a legilor și a altor acte normative.

Pentru realizarea scopului și a sarcinilor sale, CC al RM determină faptele ce constituie contravenții, stabilește sancțiunile, organele competente în soluționarea cazurilor de contravenție, procedura contravențională etc.

Codul contravențional este structurat în: cărți, titluri, părți, capitole și articole.

Cartea întâi. Dreptul material este divizată în două titluri: titlul I – *Partea generală* și titlul II – *Partea specială*.

Cartea a doua. Procesul contravențional este și ea divizată în două titluri: titlul I – *Partea generală* și titlul II – *Partea specială*. Această carte a Codului contravențional al Republicii Moldova conține norme juridice procesuale, prevăzând mecanismul de realizare a normelor materiale stipulate în Partea specială a Cărții întâi.

4. Temeiul real al răspunderii penale/contravenționale

4.1. Noțiunea și trăsăturile esențiale ale infracțiunii/contravenției

Legea penală/contravențională constituie baza juridică a calificării infracțiunilor/contravențiilor, în special, prin faptul că ea stabilește temeiul real și temeiul juridic ale răspunderii corespunzătoare. *Temeiul real al răspunderii penale/contravenționale* îl constituie fapta prejudiciabilă săvârșită.

Fapta prejudiciabilă săvârșită reprezintă o relație socială ilegală, incorectă, nepermisă sub amenințarea răspunderii penale a unor oameni față de alții, deci este o relație juridică interzisă.

Legea penală definește noțiunea infracțiunii în general (art. 14 CP), noțiunea componentei de infracțiune în general (art. 52 CP), precum și aduce definiția infracțiunilor concrete, iar contravenția este definitivată în art. 10 din CC al RM.

Definițiile generale a infracțiunilor/contravențiilor și a componentei respective sunt necesare pentru înțelegerea mai profundă a esenței infracțiunilor/contravențiilor concrete și a componentelor respective concrete. În lumea obiectivă real se săvârșesc fapte prejudiciabile penal/contravenționale condamnabile concrete, adică infracțiuni/contravenții.

Cunoașterea corelației dintre noțiunea infracțiunii în general și cea a componentei de infracțiune în special, dintre noțiunea infracțiunii concrete și a componentei de infracțiune concrete are o importanță deosebită în procesul cercetării și soluționării cauzelor penale.

Componenta de infracțiune constituie un model legislativ al infracțiunilor de o anumită categorie, fiindcă include în sine cele mai esențiale, necesare și tipice semne ale infracțiunii. Din acest punct de vedere, **componenta de infracțiune/contravenție** reprezintă *unicul temei juridic* al răspunderii penale/contravenționale, pe când faptul comiterii de către o persoană a infracțiunii/contravenției, prevăzute de legea respectivă, constituie *unicul temei real* al tragerii persoanei la răspunderea corespunzătoare.

În conformitate cu art. 14 CP, „infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală.

Pentru calificarea unei infracțiuni/contravenții, trebuie mai întâi să dovedim că ea reprezintă o *faptă* a omului, un act de conduită exterioară sub formă de *acțiune* sau *inacțiune*.

În fiecare infracțiune/contravenție concretă săvârșită trebuie să stabilim cele patru trăsături generalizate de legiuitor în textul art. 14 CP, care sunt comune pentru orice infracțiune concretă descrisă în legea penală: prejudiciabilitatea, ilegalitatea, săvârșirea cu vinovăție și pasibilitatea de pedeapsă penală. Totodată, de menționat că circumstanțele reale ale fiecărei infracțiuni sunt sistematizate în art. 15 CP în patru grupe, denumite elemente ale infracțiunii.

Trăsăturile esențiale ale infracțiunii/contravenției. Infracțiunea/contravenția posedă *patru trăsături esențiale*:

- 1) este prejudiciabilă;
- 2) este ilegală;
- 3) săvârșită cu vinovăție;
- 4) pasibilă de pedeapsă penală/contravențională.

Gravitatea prejudiciabilă reprezintă o anumită stare obiectivă antisocială a comportamentului ilicit, condiționată de totalitatea însușirilor și trăsăturilor ei negative, dăunătoare valorilor sociale apărute de legea penală, care cauzează sau creează primejdia reală de a provoca un prejudiciu esențial acestor valori.

Anume în baza gravității prejudiciabile se efectuează incriminarea faptelor antisociale, adică se determină care fapte prejudiciabile se consideră infracțiuni/contravenții. În procesul calificării este necesar să analizăm *caracterul prejudiciabil* al infracțiunii, ca o *caracteristică calitativă* a ei, și *gradul ei prejudiciabil*, ca o *caracteristică cantitativă*.

Caracterul prejudiciabil determină calitatea specifică a infracțiunii. El depinde de conținutul relațiilor sociale la care atentează infracțiunea, conținutul consecințelor prejudiciabile materiale fizice sau morale, specificul metodei de atentare (violentă sau neviolentă), forma vinovăției (intenționată sau din imprudență), caracterul motivelor și scopurilor infracțiunii.

Gradul prejudiciabil reprezintă cantitatea prejudiciabilă a faptei. El depinde de valoarea comparativă a obiectelor de atentare, mărimea prejudiciului de aceeași natură, gravitatea vinovăției (cu premeditare, intenție afectivă, o nechibzuință grosolană), gradul josniciei și fermității motivelor și scopurilor infracțiunii, gravitatea comparativă a infracțiunii în funcție de specificul locului și timpului săvârșirii infracțiunii (timp de război, calamitate naturală etc.).

Gradul prejudiciabil se ia în considerație de către legiuitor atunci când face diferențierea infracțiunilor în infracțiune simplă (de bază, de obicei, prevăzută de alineatele întâi ale articolelor corespunzătoare din Partea specială a Codului penal), cu circumstanțe agravante sau cu circumstanțe atenuante.

În conformitate cu art. 16 CP, în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil, infracțiunile prevăzute de Codul penal sunt clasificate în următoarele categorii: *ușoare*, *mai puțin grave*, *grave*, *deosebit de grave* și *excepțional de grave*. Stabilirea categoriei infracțiunii săvârșite în procesul calificării are importanță deosebită pentru tragerea făptuitorului la răspundere penală.

În procesul calificării infracțiunii este necesar să stabilim corect și precis anume urmările prejudiciabile descrise de legea penală, urmări pe care nici o altă ramură a dreptului nu le utilizează la descrierea faptelor ilicite.

Ilegalitatea, adică fapta prevăzută de lege ca infracțiune/contravenție. Lipsa unei norme penale/contravenționale care ar încadra fapta prejudiciabilă săvârșită exclude calificarea ei ca infracțiune/contravenție, oricât de sporit ar fi prejudiciul cauzat.

Ilegalitatea penală reprezintă exprimarea juridică a gravității prejudiciabile în legea penală. Numai din momentul prevederii în lege a faptei prejudiciabile, adică de la intrarea în vigoare a legii penale, această faptă devine o categorie juridică, și anume – fapta prevăzută de legea penală este susceptibilă să devină infracțiune, dacă în procesul calificării se constată existența ei ca atare, precum și a celorlalte trăsături esențiale ale infracțiunii.

Vinovăția persoanei care a săvârșit o faptă prejudiciabilă, prevăzută de legea penală. Potrivit alin. (2) art. 6 CP, vinovăția presupune că răspunderii penale și pedepsei penale este supusă doar persoana care a săvârșit *cu intenție* (art. 17 CP) sau *din imprudență* (art. 18 CP) o faptă prevăzută de legea penală. În unele cazuri, cele săvârșite cer prezența concomitentă a *ambelor forme de vinovăție* (art. 19 CP), iar art. 20 CP stipulează noțiunea *cazului fortuit*, adică a faptei săvârșite fără *vinovăție*. Textele acestor articole stabilesc că vinovăția sau nevinovăția persoanei reprezintă atitudinea psihică a făptuitorului concomitent atât față de acțiuni sau inacțiuni, cât și față de consecințe.

Pentru determinarea formei și modalității vinovăției sau nevinovăției persoanei, articolele 17, 18, 19 și 20 CP ne obligă să demonstrăm că persoana care a săvârșit infracțiunea:

- își dădea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale sau nu-și dădea seama de acest caracter, deși trebuia și putea să-și dea seama, fie că nu-și dădea seama de aceasta și nici nu trebuia sau nu putea să-și dea seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii sau inacțiunii sale;

- a prevăzut inevitabilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile sau posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile, sau n-a prevăzut posibilitatea survenirii urmărilor prejudiciabile;

- a dorit survenirea urmărilor prejudiciabile sau le admitea în mod conștient, sau considera în mod ușuratic că ele vor putea fi evitate, ori trebuia și putea să prevadă survenirea urmărilor prejudiciabile, ori, conform circumstanțelor cauzei, nici nu trebuia sau nu putea să le prevadă.

Pasibilitatea de pedeapsă penală prevede posibilitatea aplicării pedepsei penale pentru fiecare infracțiune. Ca trăsătură a infracțiunii, pasibilitatea de pedeapsă penală nu trebuie identificată cu pedeapsa penală pentru comiterea unei infracțiuni concrete, de care vinovatul poate fi liberat. Pasibilitatea de pedeapsă reprezintă o noțiune mai largă, care mai curînd caracterizează norma ce conține o sancțiune juridico-penală aplicabilă numai unei persoane responsabile care a săvârșit o faptă prejudiciabilă încadrată de această normă. În felul acesta, pasibilitatea de pedeapsa penală se manifestă prin amenințarea aplicării pedepsei penale în cazul încălcării interdicției de a comite fapte prejudiciabile, ale căror trăsături sunt descrise în norma penală.

5. Temeiul juridic al răspunderii penale/contravenționale

5.1. Componenta de infracțiune/contravenție ca temei juridic al răspunderii penale/contravenționale

Norma juridico-penală și circumstanțele faptei comise reprezintă două categorii de fenomene reunite în procesul calificării infracțiunilor/contravențiilor. Această unire se efectuează prin alegerea semnelor comune pentru ele. La calificarea lor nu se aplică toată norma juridică corespunzătoare, precum nici toate semnele faptei ilegale. Semnele necesare pentru calificarea faptei comise sunt conținute în componenta infracțiunii.

Componenta infracțiunii/contravenției reprezintă o totalitate cu minimumul necesar de semne stabilite de legea în vigoare corespunzătoare pentru calificarea unei fapte prejudiciabile concrete ca infracțiune și servește drept punte de legătură între fapta infracțională și legea penală. Cu alte cuvinte, componenta infracțiunii constituie o caracteristică, o construcție logică ce ne oferă posibilitatea de a stabili dacă fapta comisă reprezintă o infracțiune sau nu. Se poate spune că componenta infracțiunii este modelul informativ al unei infracțiuni anumite consfințită de legea penală. Acest model se formează în urma generalizării semnelor tuturor infracțiunilor de aceeași categorie. Ca rezultat, obținem o descriere, laconică și expresivă, a trăsăturilor lor principale.

La definirea noțiunii de componentă de infracțiune concretă sunt utilizați termeni juridici care caracterizează subiectul comportamentului ilicit (cine atentează), obiectul (la ce se atentează), latura obiectivă (prin ce se manifestă obiectiv atentarea) și latura subiectivă (cum își manifestă făptuitorul atitudinea psihică față de fapta săvârșită și consecințele ei). Deci, **componenta de infracțiune/contravenție** reprezintă o totalitate cu minimumul necesar format din patru grupe de semne ce caracterizează obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă. La rîndul lor:

- *obiectul* cuprinde: obiectul juridic general, generic, nemijlocit, obiectul material sau victima;
- *latura obiectivă*: acțiunea sau inacțiunea, consecințele, legătura cauzală, timpul, locul, metoda și situația comiterii faptei ilegale;
- *subiectul*: responsabilitatea, vârsta, subiectul special al persoanei fizice, condițiile stabilite în alin. (3) și (4) art. 21 CP pentru persoanele juridice;
- *latura subiectivă*: vinovăția (intenționată, din imprudență sau cu ambele, forme de vinovăție), motivul și scopul infracțiunii.

În literatura de specialitate e unanim recunoscut că în componența de infracțiune, ca element al normei juridico-penale, legiuitorul include numai acele semne care, în ansamblu, caracterizează fapta prejudiciabilă ca infracțiune concretă.

Componența de infracțiune cuprinde semnele specifice, distinctive ale fiecărei infracțiuni, acestea formând temeiul juridic pentru răspunderea penală și servind la calificarea infracțiunii.

Componența de infracțiune reprezintă un sistem de ***semne indispensabile și suficiente*** pentru confirmarea faptului că persoana a comis infracțiunea dată. *Indispensabile* în sensul că, fără prezența tuturor semnelor componenței de infracțiune, persoana nu poate fi învinuită de săvârșirea unei infracțiuni și, prin urmare, supusă răspunderii penale; *suficiente* în sensul că nu este obligatorie stabilirea altor date suplimentare, pe care le posedă orice infracțiune concretă comisă pentru a avea temei de intentare a cauzei penale.

Particularitățile componenței de infracțiune determină și *funcțiile sale de bază*:

- *unicul temei juridic* pentru a trage infracatorul la răspundere penală. Dacă fiecare semn al infracțiunii concrete corespunde semnelor generalizatoare ale componenței infracțiunii, atunci acțiunile făptuitorului cuprind componența de infracțiune. În cazul în care lipsește doar un singur semn, temeiul pentru survenirea răspunderii penale decade;

- *delimitarea diferitelor categorii de infracțiuni*. Nu pot exista două componente absolut identice, toate avînd cel puțin un singur semn distinctiv.

În totalitatea semnelor care se includ în conținutul componenței faptei ilegale există doar unul ce nu realizează funcția de delimitare a unei fapte ilegale de alta: responsabilitatea care este unică pentru toate faptele ilicite fără excepție.

5.2. Semnele componenței infracțiunii

Prin termenul **semn** se subînțelege un mijloc de reflectare generalizatoare a realității înconjurătoare, el în

Încînd *însușirea, proprietatea, trăsătura, caracteristica, particularitatea* fenomenului sau faptului, după care se poate să-l distingem de altul.

Componența faptei ilegale conține *semne esențiale, distinctive, indispensabile și suficiente* pentru calificarea faptelor ilegale, de aceea elucidarea lor are o mare importanță practică.

În opinia unor autori din domeniu, ***semnele componenței de infracțiune/contravenție*** trebuie să corespundă următoarelor **cerințe**:

- 1) alături de alte semne să confirme caracterul prejudiciabil, vinovăția și ilegalitatea faptei;
- 2) să deosebească o infracțiune de alte infracțiuni și de alte fapte ilegale;
- 3) să fie indicate expres în lege sau să decurgă din ea la interpretare;
- 4) să nu derive din alte semne;
- 5) să nu fie proprii tuturor infracțiunilor ce aparțin unei categorii anumite.

Clasificarea semnelor componenței de infracțiune poate fi efectuată după mai multe criterii:

- 1) conform elementelor infracțiunii;
- 2) modul de descriere în lege;
- 3) gradul de invariabilitate, de stabilitate.

Clasificarea semnelor componenței infracțiunii/contravenției are cea mai mare importanță pentru calificarea faptelor ilegale, această clasificare corespunde circumstanțelor reale care în

complexul lor formează infracțiunea/contravenția concretă, schema semnelor componente fiind aplicabilă tuturor categoriilor de infracțiuni și în toate cazurile de calificare a infracțiunilor/contravențiilor.

Toate semnele componentei infracțiunii, indicate direct sau indirect în lege sau care se subînțeleg, adică cele care decurg din compararea unei norme penale cu alta, au aceeași importanță pentru constatarea prezenței infracțiunii. Dacă lipsește cel puțin un semn, componența dată de infracțiune se exclude.

Pentru calificarea faptelor ilegale o importanță deosebită are clasificarea semnelor componentei infracțiunii/contravenției după: *modul de descriere a semnelor în lege*. Conform acestui criteriu, distingem semne descrise prin **noțiuni pozitive** și semne descrise prin **noțiuni negative**.

Majoritatea semnelor componente de infracțiune sunt descrise în lege prin noțiuni pozitive. Anume cu ajutorul *semnelor pozitive* legiuitorul stabilește trăsăturile constitutive ale infracțiunii. De exemplu, furtul este caracterizat prin „sustragere pe ascuns a bunurilor altei persoane”.

Semnele negative indică lipsa unei sau altei însușiri a unei fapte, recunoscute de lege drept infracțiune. De exemplu, art. 159 CP conține un astfel de semn „persoana care nu are studii medicale superioare speciale”. Scopul includerii în componența infracțiunii a unor astfel de categorii generalizatoare *este de a delimita o componență de altele înrudite*.

5.3. Construcția componentelor infracțiunii

Întrucât componența infracțiunii are o anumită structură, ea trebuie să aibă și o oarecare construcție concretă.

Construcția componente de infracțiune cuprinde caracterul, tipul de legături dintre semnele care o formează, precum și varietățile de combinații dintre semnele ei. Deoarece semnele componente de infracțiune sunt diferite și pot alcătui diverse combinații, construcția lor poate fi variată. Baza structurală a componentei infracțiunii o constituie sistemul alcătuit din cele patru grupe de semne caracteristice.

Semnele fără de care nu poate fi descrisă nici o infracțiune în doctrina penală le numește *semne obligatorii*, iar semnele pe care legiuitorul le utilizează numai la descrierea unor infracțiuni le numește *semne facultative*.

Trebuie să menționăm însă că nu poate fi vorba de clasificarea semnelor în obligatorii și facultative în cazul unei infracțiuni concrete prevăzute de legea penală. Toate semnele pe care le utilizează legiuitorul la descrierea unei infracțiuni concrete sunt obligatorii pentru constatarea existenței acesteia, deoarece dacă lipsește cel puțin un semn constitutiv al componente de infracțiune se exclude calificarea acestei fapte ca infracțiune.

Componentele de infracțiune se clasifică după următoarele **criterii**:

- 1) gradul prejudiciabil al faptei;
- 2) modul de descriere a elementelor infracțiunii în legea penală;
- 3) specificul structurii componentelor.

După gradul prejudiciabil al infracțiunilor competențele pot fi: *de bază, cu circumstanțe agravante și cu circumstanțe atenuante*.

După modul de descriere se deosebesc componente *simple* și *complexe*.

După specificul structurii se disting componente de infracțiune *materiale, formale și formal-reduse*.

5.4. Conținutul componentei comportamentului ilicit

Construcția componente de infracțiune/contravenție reprezintă numai forma sa, dar pentru aplicarea legii penale/contravenționale este necesară cunoașterea profundă a conținutului acestora și a fiecărui semn al lor.

Prin *conținutul* componente de faptă ilegală se înțelege totalitatea semnelor ce o formează. Pentru *elucidarea și stabilirea* lui trebuie să stabilim construcția sa, caracteristicile concrete ale fiecărui semn ce deosebesc componența dată de alta analogică și conținutul fiecărui semn aparte.

Pentru a stabili construcția componentei de infracțiune/contravenție trebuie să clarificăm care anume categorii de semne au fost incluse în ea.

Construcția componentei de infracțiune oferă răspuns la întrebarea când infracțiunea se consideră consumată, ceea ce are o importanță deosebită pentru calificarea ei.

Pentru calificarea infracțiunii trebuie stabilite toate semnele obligatorii ale componentei de infracțiune atât a celor direct nominalizate în dispoziția normei juridico-penale, cât și a celor pe care legiuitorul le subînțelege anticipat. Pentru determinarea acestora trebuie să recurgem la studierea întregului sistem al legislației penale.

Astfel, persoana ce efectuează calificarea infracțiunii se confruntă cu o problemă destul de complicată: stabilirea construcției componentei de infracțiune, elucidarea conținutului ei și stabilirea caracteristicilor concrete ale fiecărui semn ce o formează. Pentru realizarea acestei sarcini trebuie luate în considerare:

- tot sistemul normelor juridico-penale și denumirea capitolelor Codului penal;
- articolele din Partea specială a legislației penale;
- articolele din Partea generală a legislației penale;
- normele juridice ale altor ramuri de drept;
- interpretările legale și judiciare;
- practica judiciară;
- doctrina penală.

TEMA 4.

PROCESUL DE CALIFICARE A COMPORTAMENTULUI ILICIT

1. *Esența și fazele procesului de calificare a comportamentului ilicit*
2. *Alegerea normei juridice corespunzătoare la calificarea comportamentului ilicit*
3. *Fazele procesului de calificare a infracțiunilor*

1. Esența și fazele procesului de calificare a comportamentului ilicit

A califica infr./contravenția înseamnă a-i da faptei prejudiciabile aprecierea juridică adecvată, alegând norma juridică corespunzătoare, care cuprinde semnele faptei comise, invocând în documentele juridice corespunzătoare articolele din Codul penal și cel contravențional care prevăd fapta dată. Deci, definiția calificării comportamentului ilicit abordează **două aspecte**:

1) **procesul alegerii normei juridice**, care cuprinde fapta prejudiciabilă comisă;

2) **fixarea în documentele juridice corespunzătoare a coincidenței semnelor faptei prejudiciabile** descoperite prin normele juridice respective ce o preconizează.

Totodată, trebuie de menționat că persoana care efectuează calificarea juridică își structurează acțiunile sale într-o anumită ordine, în strictă consecutivitate.

Calificarea comportamentului ilicit constituie un proces ce rezolvă o anumită problemă cu mai multe operațiuni. Conform legilor gândirii creatoare, soluționarea oricărei probleme presupune stabilirea relațiilor de reciprocitate dintre **condițiile inițiale și concluzia finală**.

Procesul de calificare a comportamentului ilicit constă din **trei faze**:

1) stabilirea, verificarea și clarificarea circumstanțelor reale ale cauzei penale/contravenționale în lumina prevederilor normei juridice;

2) alegerea și interpretarea normei juridice;

3) elaborarea, adoptarea și fixarea în documentele procesual-juridice a coincidenței semnelor faptei prejudiciabile descoperite cu semnele componenței de infr./contrav. care o încadrează.

Toate aceste trei etape ale calificării comportamentului ilicit se află în relații de reciprocitate. De exemplu, calificarea infracțiunii înseamnă confruntarea și descoperirea coincidenței dintre semnele faptei prejudiciabile comise și semnele infracțiunii prevăzute de un articol concret din partea specială a Codului penal.

La stabilirea relațiilor de reciprocitate dintre condițiile inițiale și concluzia finală pot să apară **unele probleme**:

a) nu sunt determinate nici condițiile inițiale, nici concluzia finală;

b) sunt determinate clar condițiile inițiale, dar nu este cunoscută concluzia finală;

c) sunt stabilite atât condițiile inițiale, cât și concluzia finală, însă veridicitatea rezolvării acestei probleme mai necesită verificări, se va controla dacă calificarea propusă este exactă sau se va găsi altă soluție.

Desigur, aceste trei genuri de probleme care apar în procesul calificării comportamentului ilicit sunt cele mai tipice, dar există și alte probleme. Calificarea comportamentului ilicit reclamă un proces de gândire complicat, care decurge într-o anumită consecutivitate, trece anumite etape și se bazează pe anumite principii.

2. Alegerea normei juridice corespunzătoare la calificarea comportamentului ilicit

Condiția principală pentru calificarea justă a comportamentului ilicit este analiza minuțioasă a tuturor circumstanțelor faptei ilegale comise și alegerea exactă a normei juridice din

legea corespunzătoare. Alegerea clasică a normei juridice presupune căutarea acesteia în câteva etape consecutive:

- 1) **Prima etapă** constă în sistematizarea faptelor evidente și distingerea semnelor de natură juridică.
- 2) **A doua etapă** constă în evidențierea tuturor componentelor infr./contrav., în baza cărora pot fi calificate circumstanțele faptice adunate, evaluate și sistematizate în modul corespunzător. În această etapă începe determinarea cercului de norme penale/contrav. care ar putea încadra fapta comisă. Tot aici se verifică autenticitatea normei, textul ei oficial, acțiunea ei în timp și spațiu, efectul neretroactivității, ultraactivității și retroactivității ei.
- 3) La a **treia etapă** se evidențiază grupul de infr./contrav. înrudite, care corespund materialelor adunate de noi, materiale ce pot include două sau mai multe componente înrudite.
- 4) La **etapa a patra** are loc alegerea din acest grup a unei componente de infr./contrav. ale cărei semne distinctive corespund faptei comise. Aici se efectuează compararea, confruntarea circumstanțelor faptei prejudiciabile comise cu semnele componente de infr./contrav. descrise în norma juridică respectivă aleasă. Această etapă este strâns legată de delimitarea comportamentului ilicit după semnele lor caracteristice.

După numărul de semne pe care le distingem, componentele pot fi clasificate în **trei tipuri principale**:

- *fără nici un semn comun*;
- *cu unele semne comune*;
- *cu toate semnele comune, cu excepția unuia*. Astfel de comportamente ilicite, în adevăratul sens al cuvântului, pot fi numite înrudite.

Aceste patru etape reflectă obiectiv acțiunea persoanelor care efectuează alegerea normei juridice corespunzătoare pentru calificarea faptelor prejudiciabile comise.

3. Fazele procesului de calificare a infracțiunilor

Pe parcursul fiecărei etape a procedurii penale, de regulă, se soluționează probleme impuse de fazele procesului de calificare a infracțiunilor analizate, apelând când la un, când la alta.

În fiecare act procesual care consumă a etapă clasică a procedurii penale se fixează obligatoriu numărul articolului, alineatului și litera articolului din Codul penal care prevăd răspunderea penală pentru infracțiunea comisă. Astfel, în fiecare etapă a procedurii penale se apelează la toate fazele procesului de calificare juridică a infracțiunilor. În activitatea practică a organelor judiciare **fazele procesului de calificare** reprezintă o acțiune îndelungată, pe parcursul căreia trebuie să apelăm când la o fază, când la alta, iar uneori ele se intersectează, se repetă, se verifică și se prelungesc pe diferite durate de timp și nu întotdeauna consecutivitatea lor este obligatorie.

Procedura penală cunoaște *patru etape clasice de măsuri procesuale*:

1. Pornirea urmăririi penale;
2. Desfășurarea urmăririi penale;
3. Terminarea urmăririi penale și trimiterea cauzei în judecată;
4. Judecarea cauzei.

În afară de aceste etape, procedura penală cunoaște și alte etape procesuale, cum ar fi: căile ordinare de atac (apelul, recursul – art. 400-451 CPP), căile extraordinare de atac (recursul în anulare, revizuirea procesului penal – art. 452- 465⁴ CPP), precum și un șir de proceduri speciale, determinate în Titlul III al CPP (procedura în cauzele privind minorii, procedura aplicării măsurilor de constrângere cu caracter medical, procedura privind acordul de recunoaștere a vinovăției, procedura de suspendare condiționată a urmăririi penale și de liberare

de răspundere penală, procedura de urmărire și judecare a unor infracțiuni flagrante, procedura de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală și ale instanțelor judecătorești, procedura de restabilire a documentelor judiciare dispărute).

Pentru o calificare corectă a infracțiunii este obligatoriu să cunoaștem sarcinile fiecărei faze a procesului de calificare a infracțiunilor, precum și sarcinile fiecărei etape a procedurii penale pe care urmează să le îmbinăm corect și să le aplicăm la calificarea infracțiunilor.

1. Prima etapă a procedurii penale – **pornirea urmăririi penale** – începe cu sesizarea organului de urmărire penală despre comiterea sau pregătirea unei infracțiuni prevăzute de Codul penal prin: *plângere, denunț, autodenunț, depistarea infracțiunii nemijlocit de către colaboratorii organului de urmărire penală sau în urma acțiunilor efectuate de alte organe de constatare și durează pînă la emiterea rezoluției sau, după caz, procesului-verbal de începere a urmăririi penale.*

Sarcinile acestei etape a procedurii penale decurg din prevederile art. 274-278 CPP.

2. A doua etapă a procedurii penale începe odată cu pornirea urmăririi penale și se consumă cu luarea deciziei de punere sub învinuire, pe parcursul căreia organul de urmărire penală efectuează acțiunile de urmărire penală în strictă conformitate cu CPP.

Sarcinile acestei etape sunt determinate de art. 279-288 CPP.

3. A treia etapă a procedurii penale constă în terminarea urmăririi penale și trimiterea cauzei penale în judecată.

Sarcinile acestei etape sunt prevăzute în art. 289-297 CPP.

4. A patra etapă a procedurii penale la care se efectuează calificarea infracțiunilor o constituie judecarea cauzei, dacă ea se consumă cu pronunțarea sentinței de condamnare. În această etapă se analizează și se confruntă cît mai exact materialele adunate de organul urmăririi penale și se constată aprecierea juridică a acestora.

Sarcinile acestei etape decurg din prevederile art. 314-399 CPP.

Deci, esența procedurii penale și a procesului calificării infracțiunii pe parcursul fiecărei etape constă în faptul că ele servesc drept verigi consecutive pentru stabilirea adevărului obiectiv, mai întîi relativ, iar în final absolut.

TEMA 5.

PROCESUL DE CALIFICARE A CONTRAVENȚIILOR

- 1. Noțiunea, importanța și esența calificării contravențiilor*
- 2. Locul și importanța calificării corecte a contravenției în procesul aplicării normelor contravenționale materiale*

1. Noțiunea, importanța și esența calificării contravențiilor

Calificarea juridică a contravenției concrete este una dintre cele mai importante acțiuni de aplicare a normelor juridice materiale, utilizate pe larg în activitatea practică a organelor de drept.

A califica înseamnă a atribui unele fenomene, evenimente, fapte, după semnele sau particularitățile lor calitative, unei categorii, specii sau gen. În domeniul dreptului, a califica o faptă antisocială drept contravenție, abatere disciplinară, civilă sau infracțiune semnifică alegerea acelei norme juridice materiale care prevede tocmai fapta dată, deci racordarea faptei concrete la regula generală corespunzătoare.

Calificarea contravențiilor constituie o condiție absolut necesară pentru aplicarea normelor juridico-contravenționale. În dreptul contravențional, clasificarea juridică a unei contravenții înseamnă a-i da faptei antisociale periculoase aprecierea juridică adecvată, invocând norma juridico-contravențională a Părții speciale din Cartea Întâi a CC al RM, care cuprinde semnele contravenției săvârșite.

Din cele menționate rezultă că noțiunea de calificare a contravenției are două aspecte: a) activitatea organelor abilitate privind identificarea caracteristicilor unei sau altei contravenții în fapta antisocială a unei persoane și b) consecințele acestor activități ale organelor împuternicite să constate și să examineze cazurile contravenționale (art. 393 din CC al RM) – recunoașterea și consacrarea în documentele juridice corespunzătoare (procesul-verbal privind comiterea contravenției; hotărârea privind aplicarea sancțiunii contravenționale etc.) a coincidenței semnelor faptei, descoperite în normele juridico-contravenționale. Aceste două aspecte ale calificării contravenționale sînt strîns legate între ele.

Calificarea juridică a contravențiilor reprezintă un proces de comparare a faptei antisociale comise cu un anumit model (standard) juridic. Fiecare normă materială din Partea specială a CC al RM (articolul concret sau alineatul lui) constituie un model (standard) juridic cu elementele sale (obiectul, latura obiectivă, subiectul, latura subiectivă) strict determinate. Și doar atunci cînd fapta antisocială periculoasă se încadrează total în acest model juridic, întrunește toate elementele lui constitutive, putem considera că fapta comisă este protejată de dreptul contravențional și constituie contravenția prevăzută de articolul (alineatul) concret al CC al RM. Selectarea modelului juridic nu este simplă. Deseori un singur articol din Partea specială a CC al RM conține cîteva modele juridice.

La selectarea modelului (standardului) juridic cu care va fi comparată fapta antisocială comisă, este necesar să se ia în considerație și construcția (structura) normei juridice materiale. Dacă norma materială este divizată în alineate, atunci fiecare dintre ele reprezintă o contravenție cu elementele sale constitutive.

Calificarea contravenției se realizează practic la toate etapele procedurii contravenționale de către persoanele care intentează procedura contravențională, efectuează cercetarea cazului, examinează cazul contravențional, emit decizia asupra cazului și revizuiesc cazul. Calificarea definitivă a contravenției o face numai organul împuternicit să emită decizia asupra cazului, iar în cazul atacării deciziei – instituția de judecată care revizuieste cazul.

Stabilirea corectă și deplină a circumstanțelor obiective ale contravenției săvârșite este o condiție indispensabilă pentru calificarea justă a faptei. Fiecare contravenție este însoțită de multiple și diferite circumstanțe, factori. Însă pentru calificarea corectă a faptei au importanță nu

doar circumstanțele obiective, ci și cele subiective. În primul rând, trebuie stabilit obiectul contravenției, prin ce se manifestă latura obiectivă, cine a săvârșit fapta contravențională și dacă acesta este și subiect al răspunderii contravenționale, latura subiectivă. Obiectul de gen al contravenției concrete se conține în denumirea capitolului; obiectul nemijlocit, de regulă, în denumirea articolului, mai rar în conținutul dispoziției. Latura obiectivă are o legătură directă cu dispoziția normei materiale a dreptului contravențional. Subiectul răspunderii contravenționale este stabilit, de obicei, în sancțiunea normei materiale, cu respectarea prevederilor art. 16 și 17 din CC al RM. Vinovăția și formele ei (latura subiectivă) se stabilesc în conformitate cu prevederile art. 14 și 19 din CC al RM.

2. Locul și importanța calificării corecte a contravenției în procesul aplicării normelor contravenționale materiale

Calificarea contravențiilor reprezintă acea parte a procesului de aplicare a normelor juridice care constă în alegerea normei juridico-contravenționale ce privește fapta antisocială concretă și în fixarea acestei alegeri în actul de aplicare (proces-verbal de reținere administrativă, proces-verbal de comitere a contravenției etc.). Latura aplicativă a normelor juridico-contravenționale cuprinde și stabilirea pedepselor contravenționale, precum și procedura de executare a lor.

Pentru concretizarea conținutului noțiunii de calificare a contravenției, este necesar să se determine locul contravenției în procesul aplicării normelor juridice, aceasta fiind doar o formă de realizare a dreptului.

Realizarea dreptului, la rândul său, este procesul de transpunere în viață a conținutului normelor juridice, în cadrul cărora atît persoanele fizice, cît și cele juridice – ca subiecți de drept contravențional – respectă și execută dispozițiile normelor juridico-contravenționale, iar organele de stat aplică dreptul în corespundere cu competența lor.

Realizarea dreptului contravențional constă în: a) realizarea dreptului prin respectarea și executarea dispozițiilor, normelor juridico-contravenționale de către subiecții dreptului contravențional și b) realizarea dreptului prin aplicarea normelor juridice de organele abilitate.

Normele juridico-contravenționale, ca norme prohibitive, în majoritatea lor, se realizează, mai întîi de toate, prin respectarea de bunăvoie de către persoanele fizice și cele juridice a interdicțiilor conținute în acestea. Pentru a asigura respectarea normelor juridice ale dreptului contravențional, statul, societatea iau măsurile corespunzătoare, prin organizarea sistemelor de protecție, de control și de supraveghere necesare supravegherii modului în care normele juridico-contravenționale (valorile sociale protejate) sînt traduse în viață. Activitatea organelor statale privind supravegherea procesului de conformare cu regulile de conduită în societate, stabilite și protejate prin normele materiale ale dreptului contravențional, și activitatea de prevenire (neadmitere) a contravențiilor se desfășoară numai prin aplicarea metodelor de convingere față de subiecții dreptului contravențional. Aplicarea măsurilor de constrîngere în acest scop este inadmisibilă.

Aplicarea dreptului constă în elaborarea și realizarea unui sistem de acțiuni statale în vederea transunerii în practică a dispozițiilor și sancțiunilor normelor de drept. Aplicarea normei juridico-contravenționale, privită ca un proces complex, se desfășoară cu respectarea unor cerințe, unor tehnici, legate atît de necesitatea stabilirii corecte a împrejurărilor de fapt, cît și de necesitatea utilizării corecte a normei juridico-contravenționale.

Aplicarea dreptului contravențional reprezintă un proces constituit din diferite etape, și anume:

- 1. Stabilirea, verificarea și clarificarea circumstanțelor faptice ale cauzei contravenționale în lumina ipotezei unei norme juridice.***
- 2. Alegerea și interpretarea normei juridice.***
- 3. Elaborarea și adoptarea actului de aplicare a normei juridice.***
- 4. Activitatea organelor abilitate în vederea executării pedepsei contravenționale.***

Existența acestor etape nu înseamnă, în nici un caz, fragmentarea procesului de aplicare, acesta fiind, în realitate, un proces unitar.

Conținutul calificării contravenției include primele 3 etape ale aplicării normelor juridico-contravenționale arătate mai sus, necuprinzând faza de stabilire a pedepsei contravenționale și de executare a hotărârii respective.

Calificarea corectă a faptei antisociale comise are o mare importanță atât juridică, cât și socială. În procesul aplicării normelor juridico-contravenționale organul care aplică legea trebuie să determine cu toată precizia coincidența dispozițiilor normei contravenționale cu semnele faptei antisociale comise, să stabilească compatibilitatea lor. Calificarea corectă a contravenției este o garanție a realizării jurisdicției contravenționale în conformitate cu legea.

Calificarea contravenției reprezintă recunoașterea oficială a faptului că există o anumită relație juridică contravențională, dându-se o apreciere juridică și socială acestei relații. Ea înseamnă alegerea unei norme contravenționale (articol din Codul contravențional) în care poate fi încadrată fapta antisocială comisă. A califica corect înseamnă a determina că fapta antisocială și periculoasă examinată conține toate semnele prevăzute de legislator, într-un anumit articol (alineat) din CC al RM în care se încadrează această contravenție.

Calificarea contravențională corectă formează temeiul juridic pentru survenirea anumitor consecințe juridice: aducerea făptuitorului la organele de drept, reținerea administrativă și, în primul rând, aplicarea pedepsei contravenționale.

Odată cu săvârșirea contravenției iau naștere raporturi juridico-contravenționale de conflict, iar statul obține dreptul și obligația de a-l trage pe vinovat la răspunderea contravențională, respectând cu strictețe procedura contravențională prevăzută de lege. Încadrarea juridică corectă a faptei antisociale comise este determinanta constatării momentului de transformare a raportului juridic de conformare în cel de conflict, determinanta aplicării legitime a măsurilor de constrângere statală față de făptuitor. Doar atât timp cât nu este depășită responsabilitatea juridică, cât subiectul dreptului contravențional se conformează prevederilor normelor juridice contravenționale, față de el nu poate fi aplicată nici o măsură de constrângere statală, inclusiv pedeapsa contravențională. Calificarea incorectă a faptei comise poate avea drept consecință aplicarea unei pedepse neîntemeiate, prea severe sau, dimpotrivă, prea ușoare.

TEMA 6.

DETERMINAREA ELEMENTELOR COMPONENTEI COMPORTAMENTULUI ILICIT (A INFRAȚIUNII ȘI A CONTRAVENȚIEI) ÎN PROCESUL CALIFICĂRII

Stabilirea obiectului comportamentului ilicit

1. *Noțiunea și structura obiectului comportamentului ilicit*
2. *Categoriile obiectului juridic al comportamentului ilicit*
3. *Obiectul material al comportamentului ilicit*

1. Noțiunea și structura obiectului comportamentului ilicit

La calificarea faptelor ilegale se efectuează confruntarea circumstanțelor faptei reale cu circumstanțele tipice cuprinse în norma juridică corespunzătoare. Stabilirea elementelor componentei infracțiunii/contravenției presupune o consecutivitate anumită.

Mai întâi de toate, se constată obiectul faptei ilegale, deoarece fără o daună reală produsă obiectului de atentare e greu să vorbim despre comiterea unei fapte prejudiciabile, apoi se clarifică latura obiectivă, adică acele urme ce se produc în lumea obiectivă la comiterea unei fapte prejudiciabile. Apoi se va stabili subiectul sau autorul faptei și latura subiectivă a faptei ilegale.

Obiectul infracțiunii/contravenției este un element obligatoriu, inerent fiecărei fapte ilegale, deoarece nu pot exista infracțiuni fără obiect de atentare.

Obiectul faptei ilegale constituie relațiile sociale exterioare infracțiunii/contravenției la care atentează subiectul faptei ilegale, cauzându-i de fapt sau eventual o anumită daună. Stabilirea acestor relații sociale servește unicul temei în pornirea urmăririi penale, pe parcursul căreia se efectuează calificarea inițială a infracțiunii.

În dreptul penal, obiectul infracțiunii are **două semnificații**:

1) în Partea specială a Codului Penal, infracțiunile formează un sistem bine conturat, adică sunt grupate după obiectul lor, fapt ce facilitează identificarea lor;

2) obiectul infracțiunii are o mare importanță pentru calificarea infracțiunilor, deoarece el constituie trăsătura absolut necesară a componentei fiecărei infracțiuni prevăzute de legea penală.

Pentru soluționarea problemelor legate de calificarea faptei ilegale după obiectele lor trebuie să stabilim structura obiectului infracțiunii/contravenției, în special care anume particularități ale obiectului faptei ilegale intră în numărul semnelor componente de infracțiune și au importanță pentru calificare. Aproape fiecare faptă ilegală atentează la câteva relații sociale, care au o structură interioară complexă. Manifestându-se prin acțiunile interreciproce dintre oameni, relațiile sociale reclamă unele condiții materiale de existență a lor.

Relațiile sociale formează **obiectul juridic al infracțiunii/contravenției**, iar elementele materiale ale relațiilor sociale constituie **obiectul material al faptei ilegale**.

Obiectul faptei ilegale cuprinde:

- a) relațiile sociale reale dintre oameni;
- b) forma lor juridică, care reglementează conduita subiectelor și asigură ocrotirea lor;
- c) premisele, condițiile, formele (entitățile) materiale ale existenței relațiilor sociale.

În dispozițiile articolelor este foarte rar nominalizat expres obiectul faptei ilegale, fiind descris numai un element dintre cele enumerate, însă chiar în aceste cazuri în baza lor se poate constata obiectul faptei ilegale.

În **componentele materiale** ale infracțiunii obiectul juridic este stabilit prin indicarea obiectului material al infracțiunilor sau a consecințelor prejudiciabile, ce ne apropie mult de deducerea acestuia.

În *componentele formale* ale infracțiunii consecințele prejudiciabile care demonstrează schimbările produse în obiectul juridic al infracțiunii nu sunt semne constitutive ale lor. Ele, de obicei, indică un singur element al obiectului juridic al infracțiunii – forma lui juridică, adică raporturile juridice stabilite pentru apărarea valorilor sociale.

La calificarea infracțiunilor descrise drept componente formale de infracțiuni, stabilirea obiectului se asigură prin determinarea raporturilor juridice, venite în apărarea valorilor sociale, adică prin confirmarea ilegalității faptei comise, deoarece astfel, se prezumează și pricinuirea daunei relațiilor sociale, care în majoritatea cazurilor este incontestabilă.

Lipsa în componența formală a infracțiunilor semnelor ce caracterizează consecințele survenite nu înseamnă că aceasta nu provoacă daune obiectului atentării. Anume prezența consecințelor (paguba reală sau crearea primejdiei de a pricinui o anumită daună) reprezintă semnul esențial material al tuturor infracțiunilor în dreptul penal.

Pentru calificarea corectă a faptelor ilegale după obiceiurile lor este necesar să cunoaștem bine structura obiectelor atât a faptelor ilegale cu componente materiale, cât și a celor cu componente formale, precum și esența elementelor care le favorizează, deoarece, cunoscând un element din structura obiectului, le putem ușor deduce și pe celelate.

Indicarea *obiectului material* ca semn al componenței faptei ilegale întotdeauna permite stabilirea întregii structuri a obiectului juridic al faptei ilegale și efectuarea unei calificări juste a faptelor ilegale.

Deoarece *obiectul juridic* al faptei ilegale îl constituie raporturile juridice, este important să stabilim structura obiectului faptei ilegale și din punctul de vedere al structurii raportului juridico-penal/contravențional. Orice raport de așa gen cuprinde, în structura sa, **trei elemente**:

1) **Subiecții** raportului juridic, adică participanții la el, care pot fi oamenii persoane fizice sau juridice, ori statul, reprezentat prin organele sale. În urma comiterii unei fapte ilegale, participanții la raportul juridic pot deveni subiecte ale infracțiunii sau victimele ei, adică *subiecte active* și *subiecte pasive*.

2) **Conținutul** raporturilor juridice care este format din drepturile și obligațiunile corelative ce revin subiectelor participante, astfel încât fiecărui drept îi corespunde o obligațiune și viceversa. În cadrul unei fapte ilegale se încalcă drepturile unei părți a raportului juridic. Deci, dauna cauzată obiectului infracțiunii se manifestă prin încălcarea drepturilor participanților la raporturile juridice.

3) **Obiectul** raportului juridic, adică lucrurile, fenomenele și valorile datorită cărora între participanții raportului juridic se stabilesc drepturi și obligațiuni corelative.

Deci, la calificarea faptelor ilegale trebuie să găsim raportul juridic concret apărut în urma comiterii faptei prejudiciabile: subiectul faptei ilegale și victima lui, drepturile legitime ale victimei care au fost încălcate și bunurile, valorile și fenomenele care au servit drept temei pentru apărarea drepturilor legitime ale victimelor infracțiunii.

2. Categoriile obiectului juridic al comportamentului ilicit

Obiectul juridic al faptei ilegale îl constituie relațiile sociale, reglementate și ocrotite de legea corespunzătoare, vătămate sau amenințate efectiv printr-o faptă prejudiciabilă comisă.

În scopul analizei mai profunde a obiectului infracțiunii/contravenției, distingem:

- 1) *obiect general*;
- 2) *obiect generic (de grup)*;
- 3) *obiect nemijlocit de bază sau suplimentar al faptei ilegale*.

La baza acestei clasificări este pus un anumit cerc de relații sociale omogene, cuprinse de un obiect sau altul de ocrotire juridică.

Obiectul juridic general al faptei ilegale îl constituie întreg ansamblul (sistemul) de relații sociale sau, conform art. 2 alin. (1) CP, întreaga ordine de dreptă RM ocrotită de legea penală. Definiția obiectului juridic general face posibilă atât delimitarea relațiilor sociale ocrotite de legea penală față de relațiile neocrotite de a, precum și prin stabilirea limitelor acțiunii legii

penale. Legea penală, precum și cea contravențională utilizează metoda enumerării tuturor relațiilor sociale ocrotite de ele, chiar și unele relații sociale reglementate și de alte norme juridice.

Obiectul juridic generic (de grup) se consideră doar acea parte a obiectului juridic general care constituie un grup de relații sociale omogene, interdependente. Obiectul juridic generic se poate stabili după denumirea capitolelor din partea specială a Codului penal/contravențional. La baza sistematizării normelor penale/contravenționale în capitole, legiuitorul a pus unul sau mai multe obiecte juridice generice ale infracțiunilor.

Această sistematizare are o importanță deosebită pentru codificarea normelor juridice penale/contravenționale. Astfel, legiuitorul plasează faptele ilegale în partea specială a codurilor într-o anumită consecutivitate, bazându-se pe obiectul juridic generic. Această consecutivitate depinde de gradul importanței relațiilor sociale ocrotite.

Cu ajutorul obiectului juridic generic se dezvăluie gradul comparativ al valorilor sociale ocrotite de legea penală/contravențională, inclusiv gradul necesității ocrotirii lor pe cale juridico-penală/contravențională; se dezvăluie caracterizarea valorilor sociale ce programează metodele posibile de pedepsire a conduitei ilegale; se stabilesc metodele posibile de atentare infracțională etc.

Concretizarea obiectului juridic general și celui generic ale faptei ilegale se efectuează cu ajutorul **obiectului ei juridic nemijlocit**.

Obiectul juridic nemijlocit al faptei ilegale îl formează valoarea socială concretă asupra căreia a atentat făptuitorul faptei ilegale. În unele cazuri, obiectul juridic generic coincide cu cel nemijlocit (de ex., vandalismul).

Obiectul juridic nemijlocit reprezintă o parte a obiectului juridic general și o parte a celui generic sau coincide cu acesta. De aceea, fiecare relație socială ocrotită de legea penală cuprinde semnele obiectului juridic general, semnele obiectului juridic generic și semnele obiectului juridic nemijlocit.

Obiectul juridic nemijlocit are o importanță deosebită pentru sistematizarea faptelor ilegale unui capitol într-un subsistem.

În literatura de specialitate se deosebesc **două categorii de obiecte juridice nemijlocite**:

- **de bază**, și
- **facultative (suplimentare)**.

Obiectul juridic nemijlocit de bază reprezintă relația socială pentru care a fost instituită fapta ilegală corespunzătoare, care permite dezvăluirea naturii sociale și juridice a acesteia, cărei i se provoacă întotdeauna daune și fără atentarea la ea n-ar exista fapta ilegală dată.

Prin **obiect juridic nemijlocit facultativ** se înțeleg asemenea relații sociale care, meritând o ocrotire din partea legii de sine stătătoare, în cazul unor fapte ilegale este ocrotită alături de obiectul juridic nemijlocit de bază al acestora și cărora li se poate cauza o daună în legătură cu atentarea la obiectul juridic nemijlocit de bază.

La delimitarea **obiectului juridic nemijlocit de bază de cel facultativ** trebuie să ținem cont de următoarele **cerințe**:

- 1) ce relație socială dintre cele lezate de fapta infracțională este cea mai importantă;
- 2) ce relație socială redă esența infracțiunii;
- 3) cărei relații sociale i s-a cauzat un prejudiciu mai mare;
- 4) cărei relații sociale i se provoacă întotdeauna daune;
- 5) ce relație socială poate să nu fie vătămată în urma atentării.

În legea penală există norme ce prevăd răspunderea penală pentru un atentat la două obiecte juridice nemijlocite de bază, adică **complexe**. Astfel de infracțiune, prin care sunt atacate concomitent două obiecte juridice nemijlocite de bază se numește **infracțiune cu un dublu obiect** (de ex., tâlhăria cauzează concomitent daune la două obiecte: proprietatea și personalitatea).

3. Obiectul material al comportamentului ilicit

Prin **obiect material al faptei ilegale** se înțeleg obiectele, bunurile și lucrurile, ce servesc dovadă materială, condiții sau mărturii ale existenței anumitor relații sociale, iar luarea, distrugerea, modificarea sau schimbarea lor cauzează daune obiectului juridic al faptei ilegale.

În timp ce obiectul juridic există în orice faptă ilegală, deoarece inexistența acestuia exclude fapta ilegală, obiectul material nu este prezent în orice infracțiune, ci numai în cazurile în care relația socială ocrotită constă sau se exprimă într-o formă materială.

Deci, obiectul material este un element facultativ al relațiilor sociale ca obiect juridic al infracțiunii. Dacă însă obiectul material al infracțiunii este indicat într-o normă penală concretă, atunci el obligatoriu trebuie demonstrat pe această cauză penală. În caz contrar, se exclude existența infracțiunii.

Potrivit art. 285 din Codul civil al RM, **bunuri** sunt toate *lucrurile* de apartenență individuală sau colectivă și *drepturile patrimoniale*.

Lucruri sunt obiectele materiale în raport cu care pot exista drepturi și obligații civile. Ele trebuie să aibă un șir de trăsături specifice diferitelor grupuri de infracțiuni.

Prin *drepturi patrimoniale*, ca obiecte materiale ale infracțiunilor, se înțelege dreptul asupra unui lucru sau alte acțiuni cu caracter patrimonial.

Deosebirea esențială dintre obiectul material și cel juridic al infracțiunii constă în următoarele:

a) obiectul juridic reprezintă o totalitate de relații sociale ocrotite de legea penală, iar obiectul material reprezintă niște condiții, mărturii, forme materiale ale existenței relațiilor sociale prin intermediul cărora se atentează la obiectul juridic al infracțiunii;

b) obiectul juridic este un element obligatoriu al fiecărei infracțiuni, pe când obiectul material este un element obligatoriu doar al unor infracțiuni;

c) obiectul material nu întotdeauna suferă daune, schimbări, uneori chiar se menține ori se îmbunătățește, pe când obiectul juridic întotdeauna suferă daune sau există primejdia reală de a suferi daune.

Obiectul material al infracțiunii trebuie delimitat de *instrumentele și mijloacele comiterii* ei. Instrumentele și mijloacele infracțiunii înlesnesc comiterea infracțiunii și reprezintă o metodă de realizare a ei.

Stabilirea obiectului faptei ilegale reprezintă numai o fază a calificării ei și el poate servi doar pentru efectuarea unei calificări preliminare, în baza căreia se poate porni o cauză penală/contravențională. Procesul calificării faptei ilegale se poate finaliza numai după precizarea și examinarea tuturor elementelor componente de infracțiune/contravenție.

TEMA 7.

LATURA OBIECTIVĂ A COMPORTAMENTULUI ILICIT: NOȚIUNEA, ESENȚA ȘI CARACTERISTICA ELEMENTELOR EI

1. *Noțiuni generale privind latura obiectivă*
2. *Stabilirea acțiunii prejudiciabile*
3. *Stabilirea inacțiunii prejudiciabile*
4. *Stabilirea consecințelor prejudiciabile*
5. *Stabilirea raportului causal*
6. *Stabilirea altor semne ale laturii obiective*

1. Noțiuni generale privind latura obiectivă

Latura obiectivă a faptei ilicite reprezintă un proces al atentatului prejudiciabil și ilegal asupra intereselor ocrotite de lege, un aspect exterior al acestuia, din punctul de vedere al desfășurării consecutive a acestor fenomene și evenimente, care încep cu acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă și se consumă cu survenirea consecințelor infracționale.

Legea penală/contravențională descrie latura obiectivă a infr./contravenției cu ajutorul următoarelor **semne**, a căror totalitate formează componența faptei ilegale: *acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă; consecințele prejudiciabile; raportul causal dintre acțiunea sau inacțiunea comisă și urmările care au survenit; precum și timpul, locul, împrejurările, metoda și mijloacele de comitere a faptei ilegale.*

Deci, latura obiectivă a faptei ilegale constă din **trei elemente consecutive**:

- 1) **acțiunea sau inacțiunea**, comise într-un anumit timp, loc, împrejurare, prin anumite metode sau cu anumite mijloace;
- 2) **consecințele prejudiciabile** sau primejdia reală a survenirii lor;
- 3) **raportul causal dintre acțiunile sau inacțiunile prejudiciabile și urmările lor.**

În literatura de specialitate, semnele laturii subiective se clasifică în **două categorii**: *obligatorii (necesare)* și *facultative*. Această clasificare este utilă, deoarece reflectă importanța juridică și greutatea specifică a semnelor laturii obiective la construcția componenței de infr./contravenției concrete, contribuie la calificarea faptei ilegale, precum și la individualizarea răspunderii penale/contrave-le și pedepsei corespunzătoare.

La **semnele obligatorii** ale laturii obiective se referă: circumstanțele incluse de legiuitor în orice componență de infracțiune/contravenție, adică acele semne sau cel puțin un singur semn obligatoriu – acțiunea prejudiciabilă fără de care nu poate exista nici o faptă ilegală. Semnele obligatorii au o importanță decisivă la calificare. În aceste cazuri, toate celelalte semne (consecințele, raportul causal, locul, timpul, metoda, împrejurările și mijloacele) se socot facultative și trebuie luate în considerare la individualizarea răspunderii și pedepsei penale/contravenționale.

Facultative se numesc semnele ce se utilizează doar la descrierea unor fapte ilegale.

La descrierea categoriilor concrete de fapte ilegale, legiuitorul poate utiliza fie toate semnele posibile ale laturii obiective, fie numai o parte dintre ele. În acest caz, toate semnele concrete sunt obligatorii și ele trebuie luate în considerare la calificare.

Constatarea corectă a semnelor laturii obiective are o importanță deosebită, deoarece, adeseori, anume ea ne dă posibilitate să clarificăm definitiv semnele obiectului faptei ilegale, deja apreciate preliminar, precum și, apoi, să stabilim semnele subiectului și ale laturii subiective ale faptei prejudiciabile.

Latura obiectivă este strâns legată de obiectul atentării, deoarece consecințele prejudiciabile, după esența lor, nu reprezintă altceva decât dauna cauzată obiectului ocrotit de legea penală/contravențională.

Latura obiectivă este legată și de subiectul faptei ilegale, deoarece ea nu reprezintă altceva decât conduita infracțională a acestuia, care s-a produs efectiv în realitatea obiectivă înconjurătoare.

Latura obiectivă, formându-se sub influența conștiinței și voinței subiectului infracțiunii, fiind întruchipată în realitate, *reprezintă atitudinea psihică a făptuitorului față de cele comise*, adeseori ne poate indica scopul și motivul activității infracționale. Semnele laturii obiective au importanță pentru delimitarea infracțiunilor/contravențiilor. Aceasta se efectuează în cazurile în care s-a stabilit că mai multe fapte atentează la una și aceeași relație socială ocrotită de legea respectivă.

2. Stabilirea acțiunii prejudiciabile

Legislația penală fie interzice, sub amenințarea pedepsei penale, comiterea unor acțiuni concrete, fie, din contra, prescrie cetățenilor să acționeze active într-un anumit mod. Deci, interdicția sau prescripția ordonate de legea penală pot fi încălcate de făptuitor atât printr-o acțiune activă, cât și printr-o inacțiune.

Acțiunea prejudiciabilă este o formă activă a conduitei omului, o comportare conștientă și volitivă, care poate fi comisă fie printr-o mișcare a corpului, fie prin comiterea unui act pe care legea îl interzice, fie printr-o activitate prejudiciabilă mai puțin sau mai mult îndelungată.

Acțiunea prejudiciabilă, comisă sub orice formă indicată mai sus, este o conduită conștientă și volitivă, de aceea, un alienat care nu conștientizează acțiunile sale sau nu poate să le dirijeze din cauza stării patologice, nu acționează în sensul juridico-penal, orice crimă ar comite și orice daună ar cauza.

Formele acțiunii prejudiciabile pot fi realizate în mod diferit. Mai des ele se manifestă prin *uzul de forță fizică* asupra intereselor legale ocrotite de legea penală.

Acțiunea se poate realiza și prin *gesturi simbolice* sau prin *cuvinte* etc. la comiterea acțiunilor prejudiciabile, făptuitorul poate utiliza diferite instrumente, mecanisme, procese tehnologice, animalele sau chiar alte persoane, folosindu-se de iresponsabilitatea sau de vârsta lor fragedă, fie de lipsa lor de informare despre starea reală a lucrurilor.

Cazurile în care subiectul infracțiunii folosește animale, alți oameni care nu pot fi subiecți ai infracțiunii, mecanismele etc., în doctrina penală se numesc *cauzare prin intermediul cuiva sau a ceva*. În asemenea cazuri, autor al infracțiunii va fi recunoscută persoana și nu animalele, oamenii cu mecanismele folosite intenționat pentru comiterea ei. Sunt posibile cazuri când, inducând în eroare o persoană care poate fi subiect al infracțiunii, făptuitorul comite infracțiunea cu ajutorul ei.

O importanță deosebită pentru răspunderea penală are stabilirea momentului începerii și consumării acțiunii prejudiciabile. Aceste limite permit: delimitarea infracțiunii unice de pluralitatea de infracțiuni; infracțiunile continue și prelungite de repetarea infracțiunii; stabilirea momentului consumării infracțiunii; deciderea aplicării amnistiei și grațierii etc.

În infracțiunile comise din **imprudență**, *începutul acțiunii prejudiciabile* se consideră încălcarea regulilor care creează primejdia cauzării daunelor prevăzute de lege, iar *consumarea ei* coincide cu momentul survenirii consecințelor prejudiciabile.

Începerea și consumarea acțiunii prejudiciabile în cazul infracțiunilor **intenționate** depinde de categoria infracțiunii. În legătură cu aceasta, în doctrina penală a fost propusă *clasificarea infracțiunilor în următoarele categorii*:

- a) *momentane*;
- b) *multimomentane*;
- c) *continue*;
- d) *prelungite*;
- e) *cu consecințe îndepărtate*.

Pentru stabilirea corectă a acțiunilor prejudiciabile trebuie să cunoaștem *procedeele tehnico-juridice*, pe care legislatorul le utilizează la descrierea lor în articolele respective din Partea specială a CP, și anume:

- 1) *Enumerarea și caracterul prejudiciabil al acțiunilor infracționale sunt descrise exact, complet și exhaustiv în textul legii;*
- 2) *Latura obiectivă a infracțiunilor date este construită doar prin indicarea consecințelor prejudiciabile;*
- 3) *Precizarea acțiunilor prejudiciabile se realizează, uneori, prin așa-numitele dispoziții de blanchetă.*

Deci, numai cunoscând modul de determinare a acțiunilor prejudiciabile a diferitelor construcții legislative a laturii obiective, putem efectua corect calificarea juridico-penală a infracțiunilor comise.

La stabilirea acțiunilor prejudiciabile, luând în considerare că ele reprezintă o comportare conștientă și volitivă a omului, trebuie să ținem cont de faptul că voința persoanelor responsabile, care au atins vârsta răspunderii penale, poate fi *paralizată parțial sau complet de diverse circumstanțe* care, în mod diferit, *influențează răspunderea penală*. La aceste circumstanțe se referă: *1) acțiunea forței majore; 2) constrângerea fizică; 3) constrângerea psihică.*

3. Stabilirea inacțiunii prejudiciabile

Inacțiunea constituie o formă pasivă a conduitei omului, însă, ca și acțiunea, presupune o comportare conștientă și volitivă.

Inacțiunea prejudiciabilă presupune necomiterea acelor acțiuni pe care persoana trebuia și putea să le comită sau neîmpiedicarea survenirii consecințelor prejudiciabile pe care persoana era obligată să le prevină.

Astfel, pentru constatarea inacțiunii prejudiciabile în procesul calificării infracțiunii se cere prezența concomitentă a **două condiții**:

- 1) *obligația;*
- 2) *posibilitatea reală a persoanei de a acționa într-un anumit mod.*

În afară de obligația de a acționa, se mai cere să clarificăm dacă făptuitorul a avut posibilitatea reală de a întreprinde acțiuni active și de a preveni survenirea consecințelor prejudiciabile. Limitele acestei posibilități sunt stabilite atât de circumstanțele obiective existente, cât și de posibilitățile subiective ale făptuitorului.

Ca și în cazul comiterii acțiunilor prejudiciabile, este importantă stabilirea momentului de începere și terminare a inacțiunilor prejudiciabile.

Început al inacțiunii prejudiciabile se consideră momentul apariției condițiilor și circumstanțelor în prezența cărora persoana trebuia și avea posibilitatea să acționeze, iar *terminare a inacțiunii prejudiciabile* se consideră momentul survenirii consecințelor prejudiciabile prevăzute expres de lege.

Pentru descrierea inacțiunilor prejudiciabile, în Codul penal se utilizează aceleași procedee tehnico-juridice ca și la descrierea acțiunilor prejudiciabile.

Aceeași influență asupra inacțiunilor prejudiciabile o au *circumstanțele forței majore, constrângerea fizică sau psihică.*

4. Stabilirea consecințelor prejudiciabile

Prin **consecințe prejudiciabile** se înțelege survenirea schimbărilor prejudiciabile în obiectul atentării infracționale sau crearea primejdiei reale de survenire a acestora.

Unii consideră că posibilitatea reală a survenirii anumitor consecințe materiale reprezintă o categorie specială a rezultatului infracțional, a urmărilor prejudiciabile.

În cazul în care legea penală indică expres o daună concretă produsă obiectului infracțiunii, posibilitatea survenirii acestor consecințe se consideră numai o tentativă sau chiar o pregătire de infracțiune. În alte cazuri, atît survenirea anumitor consecințe prejudiciabile, cît și posibilitatea survenirii acestora nu sunt expres indicate în lege, deși asemenea urmări se subînțeleg.

În funcție de caracterul și gradul prejudiciabil al consecințelor infracționale, deosebim **consecințe materiale și consecințe nemateriale**.

Consecințele materiale se impart în **două grupe**: 1) *patrimoniale*; și 2) *fizice*.

Consecințele nemateriale, de asemenea, pot fi diferite: 1) *morale*, cauzate intereselor personalității; 2) *politice*; 3) *organizatorice*, care provoacă daune activității normale a aparatului de stat.

Stabilirea consecințelor prejudiciabile în mare măsură depinde de **modul de formare legislativă** a acestora la constituirea componentelor de infracțiune concretă.

În unele cazuri, consecințele faptei prejudiciabile pot avea importanță juridică diferită. În legătură cu aceasta, doctrina penală le divizează în **consecințe prejudiciabile de bază și consecințe prejudiciabile suplimentare**.

Prejudiciabile de bază se consideră acele consecințe pentru a căror survenire a fost stabilită de norma juridico-penală. În componentele complexe ambele consecințe pot fi de bază. Consecințele de bază întotdeauna sunt semne obligatorii ale componentei infracțiunii.

Consecințe prejudiciabile suplimentare sunt acele daune care provoacă survenirea consecințelor de bază. De obicei, ele nu pot mai grave decît cele de bază, de altfel, ele ies din limitele componentei în cauză.

În Codul penal există și norme juridico-penale în care infracțiunea se consideră consumată odată cu „crearea primejdiei unor urmări prejudiciabile”, adică **consecințe-urmări**. Aceste consecințe-urmări reprezintă o categorie specială a rezultatului infracțional, a urmărilor prejudiciabile care trebuie numai de cît demonstrate în cazul în care sunt prevăzute de lege.

5. Stabilirea raportului causal

Stabilirea raportului causal dintre acțiunea sau inacțiunea prejudiciabilă și consecințele infracționale este o condiție necesară a stabilirii răspunderii penale, un semn obligatoriu al tuturor infracțiunilor considerate consumate odată cu survenirea consecințelor prejudiciabile. Este vorba despre stabilirea consecințelor provocate de o anumită faptă prejudiciabilă sau inacțiunile altor persoane sau de puterea naturii etc.

Ca element al laturii obiective a infracțiunii, **raportul causal** este relația de la *cauză la efect*, care trebuie să existe între acțiune sau inacțiune și consecința prejudiciabilă. O acțiune sau inacțiune ilegală și o consecință prejudiciabilă nu pot fi elemente ale laturii obiective, decît dacă ele sunt unite una cu cealaltă printr-un raport causal, adică acțiunea sau inacțiunea este cauza consecințelor prejudiciabile provocate. Dacă legătura de cauzalitate lipsește, răspunderea penală pentru cauzarea daunelor prejudiciabile se exclude. Fără legătura de cauzalitate nu poate exista latura obiectivă și nici latura subiectivă, deci nu poate exista infracțiune.

În majoritatea cazurilor fapta prejudiciabilă și consecințele ei infracționale sunt strîns legate între ele și de aceea stabilirea legăturii cauzale nu este un lucru complicat.

Pentru ca **acțiunea sau inacțiunea persoanei să fie recunoscută în calitate de cauză a consecințelor survenite, ea trebuie să corespundă anumitor cerințe**:

1. Dacă acțiunea sau inacțiunea este descrisă în dispoziția normei juridico-penale, atunci, în calitate de cauză posibilă, poate fi numai conduita omului care corespunde semnelor laturii obiective a infracțiunii.

2. În cazul în care legea prevede răspunderea penală pentru un singur fapt al cauzării anumitor consecințe prejudiciabile, indiferent de conținutul și forma acțiunilor comise, orice conduită ilicită care a provocat consecințele prejudiciabile poate fi considerată cauză a lor.

3. Altă cerință obligatorie este ca întotdeauna cauza să premerge efectul în timp. În majoritatea cazurilor, consecutivitatea fenomenelor în timp e mai vădită, încât nu cere o cercetare aparte.

4. Acțiunea sau inacțiunea persoanei poate fi recunoscută cauză a survenirii consecințelor prejudiciabile numai atunci când ea nu doar a premers consecințele în timp, dar a creat și o condiție necesară reală pentru survenirea consecințelor dăunătoare. Caracterul necesar al condițiilor trebuie să fie stabilit prin izolarea și cercetarea fiecărei cauze aparte spre a cerceta și deduce dacă în lipsa unei cauze urmărirea s-ar fi produs sau nu.

5. Legislația penală și practica judiciară porced de la premisa că inacțiunea, ca și acțiunea, poate avea consecințe prejudiciabile.

6. Legătura de cauzalitate necesară între acțiunile sau inacțiunile prejudiciabile și consecințele infracționale survenite trebuie, cel puțin în linii generale, să fie cuprinsă de conștiința și prevederea subiectului la comiterea infracțiunilor intenționate.

Deci, raportul cauzal în dreptul penal este o condiție necesară pentru a-i incrimina făptuitorului răspunderea penală pentru consecințele infracționale survenite. Dacă el lipsește, persoana bănuită nu poate fi trasă la răspundere penală.

6. Stabilirea altor semne ale laturii obiective

Acțiunea sau inacțiunea, consecințele lor și raportul cauzal se dezvoltă și se realizează pe fondul unui șir de condiții obiective, Ce țin tot de latura obiectivă a infracțiunii: *locul, timpul, metoda, împrejurările și mijloacele de comitere a infracțiunii*.

De obicei, locul, timpul, metoda, mijloacele și împrejurările infracțiunii se introduc în lege ca semne obligatorii ale infracțiunii, atunci când prezența lor agravează caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii.

Locul comiterii infracțiunii, a factor indispensabil, fără de care nu poate fi concepută nici o infracțiune, de regulă, nu este prevăzut ca semn obligatoriu al fiecărei infracțiuni descrise în legea penală și deci nu influențează calificarea infracțiunii, trăsăturile esențiale ale ei realizându-se oriunde aceasta s-ar comite.

Timpul comiterii infracțiunii, nu este prevăzut, de obicei, ca semn obligatoriu al fiecărei infracțiuni descrise în legea penală. Însă, în unele cazuri, fapta reprezintă o infracțiune doar dacă este comisă într-un anumit timp.

Metoda reprezintă forma de manifestare a acțiunilor prejudiciabile, modul și procedeul utilizate de făptuitor pentru comiterea infracțiunii. metoda comiterii infracțiunii reprezintă o parte a acțiunii sau inacțiunii.

În calitate de semn constitutiv obligatoriu al laturii obiective, uneori, se indică și **mijloacele** de comitere a infracțiunii

Împrejurările comiterii infracțiunii constituie uneori, un semn obligatoriu al laturii obiective a infracțiunii.

Prin urmare, locul, timpul, metoda etc. comiterii infracțiunii constituie semne obligatorii ale laturii obiective a infracțiunii doar atunci când ele sunt incluse de legiuitor în componentele infracțiunilor concrete. În aceste cazuri ele influențează la calificarea infracțiunilor, iar în celelalte – la individualizarea răspunderii penale și pedepsei penale.

TEMA 8.

Determinarea subiectului comportamentului ilicit

1. *Noțiunea subiectului comportamentului ilicit*
2. *Dreptarea vârstei persoanei fizice*
3. *Responsabilitatea și iresponsabilitatea persoanei fizice*
4. *Determinarea subiectului special*

1. Noțiunea subiectului comportamentului ilicit

Legea penală/contravențională este destinată tuturor membrilor societății, impunându-le o anumită conduită și, totodată, ocrotindu-i penal ca titulari ai valorilor sociale. Deci, membrii societății pot fi atât destinatari ai obligațiilor de conformare, cât și beneficiari ai ocrotirii juridice penale/contravenționale. Dacă destinatarii legii penale nu respectă obligațiile de conformare prin comiterea unei fapte prevăzute de legea penală/contravențională, ei devin subiecte ai faptelor ilegale.

Orice faptă ilegală, ca fenomen social, se manifestă real prin conduita oamenilor fie persoane fizice, fie persoane juridice. Sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care au atins o anumită vârstă și persoanele juridice care desfășoară activitate de întreprinzător, dacă există condițiile prevăzute de lege pentru acestea.

Subiect al infracțiunii este o persoană fizică responsabilă, care a atins o anumită vârstă, a comis o faptă prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, precum și o persoană juridică, care desfășoară activitate de întreprinzător și posedă proprietățile acesteia determinate de legislația civilă și penală. Numai o faptă a omului, ca persoană fizică sau juridică, poate fi calificată drept infracțională.

Subiect al infracțiunii poate fi doar o *persoană fizică* care, în calitate de subiect al infracțiunii, presupune clarificarea unui cerc larg de probleme, ce include, pe de o parte, stabilirea semnelor juridice, care caracterizează subiectul potrivit dreptului penal, iar, pe de altă parte, elucidarea aspectului moral, social-politic al infractorului, de aceea *semnele și proprietățile subiectului infracțiunii* sunt divizate în **două grupe**:

- 1) *semnele criminologice*;
- 2) *semnele juridico-penale*.

Semnele criminologice au mare importanță pentru determinarea cauzelor criminalității și condițiilor care contribuie la comiterea infracțiunilor, precum și pentru elaborarea măsurilor de prevenire a lor. Ele se iau în considerație la individualizarea răspunderii penale, în procesul executării sentinței de condamnare și la hotărârea chestiunii despre liberarea de pedeapsă penală înainte de termen etc.

Semnele juridico-penale ale personalității infractorului includ acele caracteristici ale subiectului infracțiunii, ce au importanță pentru tragerea persoanei la răspundere penală, adică pentru efectuarea calificării juste a infracțiunii.

Din punct de vedere *juridico-penal*, pentru stabilirea subiectului infracțiunii e necesară existența a **cinci condiții** indicate de legea penală și de legea de procedură penală, și anume:

1) *subiectul infracțiunii este doar persoana care comite nemijlocit infracțiunea sau participă la comiterea ei, sau utilizează fenomenele naturale, animalele etc. producătoare de daune prejudiciabile în scopul comiterii infracțiunii*;

2) *să aibă o anumită vârstă*;

3) *să fie responsabilă*;

4) *să posedă o anumită sau anumite calități, dacă aceasta este prevăzut expres de norma penală sau rezultă din ea*;

5) *calități ale subiectului infracțiunii ce atentează sau agravează răspunderea penală*.

Deci, **pentru a recunoaște persoana ca autor al infracțiunii**, este necesară precizarea:

- a) persoanei care a comis infracțiunea;
- b) particularităților dezvoltării biopsihice a persoanei, adică stabilirea limitei de vîrstă sub care răspunderea penală a minorului să fie exclusă;
- c) responsabilității, ca stare psihofizică a persoanei care înțelege sensul faptelor sale, își dă seama de importanța și urmările lor, precum și de capacitatea de a-și determina și dirija în mod normal voința în raport cu acțiunile proprii. Responsabilitatea trebuie să existe în momentul comiterii faptei;
- d) unei anumite sau anumitor calități indicate expres în articolul dat din partea specială a CP;
- e) unui șir de calități ale subiectului infracțiunii ce atenuază sau agravează răspunderea penală.

2. Dreptul de vîrstă a persoanei fizice

Răspunderea penală e posibilă doar pentru persoanele fizice care își dădeau seama de caracterul real, faptic al acțiunii sau inacțiunii sale și care înțelegeau importanța lor socială. Viața persoanei parcurge, în general, **patru etape**: *copilăria, adolescența, maturitatea și bătrînețea*. Începînd cu etapa maturității, persoana poate fi considerată ca avînd însușirile necesare pentru a înțelege importanța socială a acțiunilor sau inacțiunilor sale. Un șir de legislații consideră că persoana acumulează aceste însușiri în perioada adolescenței (de la 12 la 18 ani).

Nu se pune problema unei limite maxime de vîrstă, dincolo de care persoana nu mai poate fi subiect al infracțiunii. Legiuitorul nostru a determinat **trei limite de vîrstă** de la care persoana are capacitatea penală de exercițiu.

Prima limită minimă de vîrstă este stabilită în art. 21 alin. (1) CP, adică acele persoane care în momentul comiterii infracțiunii *au împlinit vârsta de 16 ani*.

A doua limită minimă de vîrstă este *de la 14 la 16 ani* și sunt pasibile de răspundere penală doar pentru acele infracțiuni prevăzute în art. 21 alin. (2) CP.

A treia limită minimă de vîrstă este fixată în articolele respective din Partea specială a CP, care indică unele *semne speciale ale subiectului infracțiunii*.

Vîrsta este stabilită după anumite acte: adeverința de naștere, buletin de identitate, pașaport etc. În lipsa lor sau în cazuri suspecte, vîrsta se stabilește printr-o expertiză medico-legală.

3. Responsabilitatea și iresponsabilitatea persoanei fizice

Problemele tragerii la răspundere penală și calificării juridico-penale a faptelor prejudiciabile apar doar în legătură cu persoanele responsabile ce le-au comis. Deci, responsabilitatea trebuie să existe în momentul comiterii faptei ilegale.

Responsabilitatea este starea psihologică a persoanei care are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile (art. 22 CP).

Se presupune că fiecare persoană fizică este responsabilă, însă, uneori, dacă se constată careva devieri, se indică expertiza psihiatrică pentru stabilirea responsabilității sau invers.

Nu este pasibilă de răspundere penală persoana care, în timpul comiterii unei fapte ilegale prejudiciabile, se află în stare de iresponsabilitate (art. 23 alin. (1) CP).

Starea de iresponsabilitate se caracterizează prin **două criterii**:

1) juridic (psihologic);

2) medical (biologic).

Criteriul juridic cuprinde *două momente psihice importante*: momentul *intelectual* – persoana nu putea să-și dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale, și momentul *volitiv* – persoana nu putea să dirijeze acțiunile sau inacțiunile sale.

Persoanele iresponsabile posedă ambele aspecte ale criteriului juridic, dar pentru starea de iresponsabilitate este suficientă și existența cel puțin a unui aspect. Prezența doar a aspectului

juridic nu dă temei pentru recunoașterea persoanei iresponsabile, deoarece se cere ca incapacitatea persoanei să fie stabilită de anumite cauze, momente ce se referă la criteriul medical al iresponsabilității.

Criteriul medical include *trei categorii de boli psihice*: oala psihică cronică; o tulburare psihică temporară sau o altă stare patologică.

Deci, pentru ca o faptă să fie considerată săvârșită în stare de iresponsabilitate, se cer întrunite următoarele **condiții**:

- 1) să fie o faptă prevăzută de legea penală ca infracțiune;
- 2) făptuitorul să fie în stare de iresponsabilitate;
- 3) starea de iresponsabilitate să existe în momentul comiterii faptei prejudiciabile.

4. Determinarea subiectului special

Doctrina penală propune diverse clasificări ale **semnelor subiectilor speciali în funcție** de:

1. Numărul calităților speciale;
2. Specificul calităților ce determină subiectul categoriilor concrete de infracțiuni;
3. Modul lor de descriere.

În funcție de numărul calităților speciale cerute de lege, recunoaștem subiecții:

- a) cu o singură calitate specială;
- b) cu două sau mai multe calități speciale combinatorii;
- c) după modul lor de descriere.

În funcție de specificul calităților ce determină subiectul categoriilor concrete de infracțiuni, care stabilesc subiectul categoriilor concrete de infracțiuni, semnele pot fi clasificate:

- a) după apartenența cetățeniei;
- b) după semnele demografice;
- c) după relațiile familiale și de rudenie;
- d) după situația de serviciu;
- e) după obligațiile profesionale;
- f) referitor la serviciul militar;
- g) după caracterul obligațiilor cetățenilor față de stat;
- h) după statutul juridic special;
- i) după alte circumstanțe.

În funcție de modul de descriere, semnele subiectului infracțiunii pot fi clasificate în *semne pozitive și semne negative*.